

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ภาคผนวก ก
คำชี้แจงในการปริวรรต และหลักเกณฑ์ในการปริวรรต

คำชี้แจงในการปริวรรต

ต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช บันทึกในรูปแบบหนังสือบุคขาว จารด้วยตัวอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ ประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ มีต้นฉบับตัวเขียนอยู่ ๒ ฉบับ คือ พระเวสสันดร ศวธ.นศ.๐๖๙๒ สำรจพบที่ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อความมีตั้งแต่กัณฑ์ทศพรจนถึงกัณฑ์กุมาร โดยผู้วิจัยจะเรียกสำนวนนี้เป็นฉบับที่ ๑ และมหาเวสสันดรชาดก สทษ.อ.๑๕๐.๑๒๖ สำรจพบที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา เนื้อความมีตั้งแต่กัณฑ์ทศพรจนถึงกัณฑ์กุมารเหมือนกับฉบับแรก แต่มีเนื้อความสั้นกว่า ผู้วิจัยจะเรียกสำนวนนี้ว่าฉบับที่ ๒ โดยเนื้อความทั้งสองฉบับมีเนื้อความเหมือนกันจนน่าจะเป็นสำนวนเดียวกัน แต่จะมีเนื้อความบางส่วนที่มีเนื้อความผิดเพี้ยนกันไปเพียงเล็กน้อย เช่น เนื้อความในฉบับที่ ๑

พาณิชมากมาย
เข้ามาปลาเผื่อ
แต่ล้วนสุขซี
เนื้อความในฉบับที่ ๒

๑ นาวามาขาย
ซื้อจ่ายถ้วนถี่
ผลเจือหลอดปี
มีทั่วชนา

พาณิชมากมาย
เข้าปละมาเผื่อ
แต่ล้วนสุขซี

๑ นาวาค้าขาย
ซื้อจ่ายคล่องถี่
ผลเจือหลอดปี
มีทั่วชนา

จะเห็นได้ว่าทั้งสองฉบับมีความใกล้เคียงกันมากจนน่าจะเป็นการคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน แต่ผู้ที่คัดลอกน่าจะเพิ่มเติม หรือเปลี่ยนแปลงข้อความบางส่วนเพื่อให้ถูกใจตนเองและผู้ฟังในการกล่าวกลอนสวดเพิ่มมากขึ้น

ซึ่งในการปริวรรตครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปริวรรตโดยยึดฉบับที่ ๑ เป็นหลัก แต่ถ้าในฉบับที่ ๑ เกิดชำรุดเสียหาย หรือเลือนราง ผู้วิจัยก็จะใช้ฉบับที่ ๒ แทน โดยจะเขียนเชิงอรรถไว้ด้วยทุกครั้ง และเนื่องจากต้นฉบับตัวเขียนเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นได้ กวีจึงประพันธ์เรื่องโดยมีการใช้ภาษาได้ สำนวนได้แทรกอยู่ตลอดเรื่อง ในการปริวรรตผู้วิจัยจึงพยายามที่จะรักษาภาษาถิ่นและสำนวนได้เอาไว้ และเขียนเชิงอรรถอธิบายเป็นภาษากลางให้ผู้อ่านงานวิจัยเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นด้วย

หลักเกณฑ์ในการปริวรรต

การปริวรรตอักษรไทยโบราณมาเป็นอักษรวิธีของภาษาไทยในปัจจุบัน มีหลักเกณฑ์ในการปริวรรตดังนี้

๑. ต้นฉบับตัวเขียนเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชเขียนด้วยอักษรไทยโบราณ อาจจะมีการสะกดคำแตกต่างไปจากภาษาไทยปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจะเขียนตามอักษรวิธีไทยปัจจุบัน โดยยึดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเกณฑ์ในการปริวรรต

๑ เมื่อนั้นพระบาท ครันไดหับทราบ สติผองไสย
มีใจสัดทา ด้วยนางทราบไวย รัชไชย ทำบุญให้ทาน ๑

อักษรวิธีในต้นฉบับตัวเขียน :

๑ เมื่อนั้นพระบาท	ครันไดหับทราบ
สติผองไสย	มีใจสัดทา
ด้วยนางทราบไวย	รัชไชย
ทำบุญให้ทาน	

อักษรวิธีไทยในปัจจุบัน :

๑ เมื่อนั้นพระบาท	ครันไดหับทราบ
สติผองไสย	มีใจสัดทา
ด้วยนางทราบไวย	ระรื่นขึ้นใจ
ทำบุญให้ทาน	

๒. คำใดที่เป็นภาษาปาก ภาษาถิ่น หรือคำโบราณ ผู้วิจัยจะรักษารูปแบบการเขียนเหมือนในต้นฉบับตัวเขียน และทำเชิงอรรถอธิบายความไว้ เช่น

พลัน

ชลนี้ (ปาก)

ปริวรรตเป็น

ชลนี้ หมายถึง ชนนี้

หอก

หอก (ปาก)

ปริวรรตเป็น

หอก หมายถึง หงอก

ก้ามไ

ก้ามไ (ถิ่น)

ปริวรรตเป็น

ก้ามไ หมายถึง ก่าไ

นาย	นาย (ณ)	ปริวรรตเป็น	นาย หมายถึง นาย
ดิฉัน	ดิฉัน (โบ)	ปริวรรตเป็น	ดิฉัน หมายถึง ดิฉัน
เคียด	เคียด (โบ)	ปริวรรตเป็น	เคียด หมายถึง โกรธ

๓. คำใดในต้นฉบับตัวเขียนที่ไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ หรือ คำที่ปรากฏรูปวรรณยุกต์แต่ไม่เหมือนกับอักขรวิธีไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยจะปริวรรตคำนั้นให้ตรงกับรูปวรรณยุกต์ของคำในปัจจุบัน เพื่อให้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น เช่น

ฉียง	อย่าง	ปริวรรตเป็น	อย่าง
ฉากไท	ซากเขา	ปริวรรตเป็น	ซากเจ้า
ไท	ไ	ปริวรรตเป็น	ให้
้วย	้วย	ปริวรรตเป็น	ช่วย
ว่า	ว่า	ปริวรรตเป็น	ว่า

๔. คำใดที่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ แต่ในอักขรวิธีไทยในปัจจุบันไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ ผู้วิจัยจะปริวรรตให้ตรงกับอักขรวิธีไทยปัจจุบัน เช่น

ปล้าย	ปล้าย	ปริวรรตเป็น	ปลาย
เ้า	เ้า	ปริวรรตเป็น	เอา
กล้อน	กล้อน	ปริวรรตเป็น	กลอน

๕. คำใดในต้นฉบับที่สะกดด้วยสระไอ (ไ) และ สระไเอ (ไ) ไม่เหมือนกับอักขรวิธีในปัจจุบัน เมื่อปริวรรตจะเขียนรูปสระให้ตรงกับอักขรวิธีไทยในปัจจุบัน เช่น

ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ใจ
ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ใน
ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ไม่
ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ไย

๖. คำที่เขียนด้วยสระไอ (ไ) และ สระไเอ (ไ) มี ย สะกด ในการปริวรรตจะตัดตัว ย

ออก เช่น

ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ไย
ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ไย
ไย	ไย	ปริวรรตเป็น	ไย

๗. หากมีคำ หรือข้อความที่พิจารณาแล้วว่า น่าจะเกิดจากความผิดพลาดตอนคัดลอกต้นฉบับ ผู้วิจัยจะแก้ไขหรือเพิ่มเติมโดยให้คำหรือข้อความนั้นอยู่ภายในเครื่องหมาย []

๘. หากคำ หรือข้อความในต้นฉบับเลือนราง แต่พอจะเดาได้จากรูปคำ หรือข้อความโดยบริบท ผู้วิจัยจะให้คำ หรือข้อความนั้นอยู่ภายในเครื่องหมาย ()

๙. หากมีข้อความที่สันนิษฐานว่าขาดหายไป ผู้วิจัยจะใช้คำว่า (...ขาดหาย...) กำกับไว้

๑๐. หากคำ หรือข้อความนั้นเกิดจากการชำรุด จนไม่สามารถอ่าน สันนิษฐานหรือเดาความหมายได้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า (...ชำรุด...)

๑๑. คำใดที่ต้องการอธิบายความหรือความหมายเพิ่มเติมไปจากต้นฉบับ ผู้วิจัยจะทำ
เชิงอรรถอธิบายความไว้

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

[illegible][illegible]

[illegible]

ภาคผนวก ข

ต้นฉบับเอกสารโบราณเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ปริวรรตจากอักษรไทย ภาษาไทยโบราณมาเป็นอักษรวิธีปัจจุบัน

วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกู่สูง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๐ ยานี้ ๑๑ ๐

๐ ขอนมัสสทศหัตถ์ถึง	ข้าอรอดังเหนือเศียรรา
นบบาทพระศาสดา	อยู่เกศาย่ามีภัย
๐ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	แปดหมื่น ^๑ เล่าสี่พันไตร
ขอมาช่วยดับภัย	ทั้งจิง ^๒ ไทรย ^๓ อย่ามาพาล
๐ ข้าไหว้พระสังฆา	สอนลูกมารู้อาการ
ให้สว่างทางมรรคญาณ	ท่านเชี่ยวชาญด้วย(การ)สอน
๐ สามดวงแก้วช่วงโชติ	นำสัตว์โลกข้ามสาคร
ให้ระงับดับเดือตร้อน	พันอาวรณ์คล้ายทุกขา
๐ กายพร้อมน้อมคัลถวาย	ดวงเนตรหมายต่างขวลา
สืบทัดทัศนิกขา	ขอบูชาต่างเทียนทอง
๐ กัณฐาข้า	ขอถวายดังใจปอง
ขอมาเป็นธงทอง	นำจิตปองต่างคนธา
๐ ศีรษะต่างบุปผารัตน์	น้อมนมัสสองคัตถา
ต่างดอกประทุมมา	ขอบูชาทั่วกายยัง
๐ ขันธไชริไลหิตตา	ตาใจหนาอีกมั่งสัง
อัฐิทั่วโรบัง	ทันตาทั้งสามสิบสอง
๐ นหโร ^๔ อันผูกพัน	วิสามัญอันกอบกอง
ครบงามสามสิบสอง	เป็นพานทองรองบาทลี ^๕
๐ นบท่านเท่านั้นแล้ว	จะขอแผ้วคุณชลนี้ ^๖
ปิตุรงค์ทั้งสองศรี	เอาใดมีที่จะเปรียบปูน
๐ เกิดเกล้าข้าพเจ้ามา	เอาใดหนาทดแทนคุณ
ลำบากยากใครจะปูน	ขอเดชคุณปกเกล้า

^๑ หมื่น(ถิ่น)=หมื่น ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า หมื่น แทน หมื่น ทุกแห่งที่มีปรากฏ^๒ จิงไทรย(ถิ่น)=จัญไร ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า จิงไทรย แทน จัญไร ทุกแห่งที่มีปรากฏ^๓ นหโร(ปาก)=นหาร=เอ็น^๔ บาทลี(ถิ่น)=บาลี ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า บาทลี แทน บาลี ทุกแห่งที่มีปรากฏ^๕ ชลนี้(ปาก)=ชนนี้

๑ พี่อ้ายย้ายไป ^๑	เทพทุกหมู่ช่วยโมทนา
คุณครูอุปัชฌาย์	อสนานุกรรม ^๒ จำไว้ไป
๑ ขอมาเข้าใจดล	ผลบุญกุศลให้ประลัย
ตรด ^๓ พรหมโลกาไตร	ชั้นได้ไชรัตรนาคี
๑ หน้าหลังทั้งซ้ายขวา	จักรวาลเพิ่มเขตดิน
จงรวยช่วยยอมยิน	พร้อมกันสิ้นช่วยโมทนา
๑ ขอแสดงแตงนิทาน	ให้วิธาน ^๔ จับหูตา
พร้อมพुरुหม่อสมา ^๕	ให้ปรีชาว่าว่องไว
๑ พระธรรมเจดคัมภีร์	มานำชี้ให้แจ้งใส
เข้ามาถึงหัวใจ	ภายนอกในอย่าขัดขวาง
๑ ครั้นพระองค์สร้างบารมี	สืบชาติมิให้ย่อหย่อน
เป็นพระเวสสันดร	จักกล่าวกลอนตามพระบาท
๑ ครบพันพระคาถา	มั่นเพียรพลาดบาปหมี่
ข้าไทเชื้อเมธี	ข้องขัดมืออย่าดิ้น
๑ มีรอย ^๖ ท่านช่วยแตรม	ตกตัวแกมแลโสภณ
ผู้อ่านท่านฟังยิน	ชายหญิงสิ้นอย่านินทา
๑ ตัวข้าฟังสอนฝึก	คำล้าลึกไม่แจ้งจา
อุปมาพารกา	ยังน้อยอ่อนแคลงในใจ
๑ ครี้อ ^๗ ตัวอาตมา	มีดปัญญาไม่ว่องไว
บาทลัทธิเข้าใจ	ทำงานไปตามใจเพลิน

^๑ ไป(ถิ่น)=ไป ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ไป แทน ไป ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๒ อสนานุกรรม(ปาก)=อนุศาสนกรรม,อนุศาสนอาจารย์=อาจารย์ผู้อบรมศีลธรรมของหน่วยราชการ

^๓ ตรด(ถิ่น)=จด,จรด

^๔ พื้น(ปาก)=พื้น ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า พื้น แทน พื้น ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๕ วิธาน(ปาก)=วิถถาร=พิสดาร

^๖ อาสมา(ปาก)=อาตมา=ตัวเอง,ข้าพเจ้า

^๗ ร้อย(ใบ)=ค่อยหมดไป,กร่อนไป เช่นคมมีดร้อย

^๘ ครี้อ(ใบ)=คือ, อุปมาดัง, ดูดัง ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ครี้อ แทน คือ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

๑ บทบาทแลลิขิต ถูกกับผิดเพราะใจเหิน
 เหลือขาดบาทค้างเกิน เชิญแลด้วยช่วยซ่อมใส่
 ๑ อย่าได้นอนสวดอ่าน จักราคาญเบื้องหน้าไป
 มักงายไหม้พื้นไฟ ไหนจะพ้นอเวจี

๑ สุรางคนางค์ ๒๘ ๑

๑ เอลิโกราชา
 ยังมีพระยา สถูชัยภูมิ
 ครองกรุงพิไชยเชษฐ ธิเบศเรืองศรี
 ทุกกรุงธานี ดุษฎีเกรงขาม
 ๑ สมบูรณ์สมบัติ
 แก้วแก่นาวรัตน์ พิพัฒน์สิงคาร^๑
 จตุรงค์โยธา ม้ารถคชสาร
 สมพอด้วยทหาร โอฟารตราไตร
 ๑ เมืองน้อยร้อยเอ็ด
 ทุกปีมาเสด็จ ผูกส่วยมาลัย
 ปศุคมิจจา ได้ฝ่าบาทให้
 นานาต่างสมัย กลัวให้ถวายพร
 ๑ เป็นเอกนครา
 สิบสองภาษา พม่ามิ่งมอญ
 คูลา^๒ฝรั่งเศส ไทยเทศแขกขอม
 จินญวนชวามอญ อังกฤษวิลันดา
 ๑ ทุกทั่วกลัวยายด
 เสน่หิ่วราช พราณพราหมณ์พฤตมา
 เศรษฐีโยคี มีทุกภาษา
 นับอเนกไตรตรา แนนหนาธานี

^๑ สิงคาร(บาลี)=ศฤงคาร

^๒ คูลา(ปาก)=คุลา,กุลา=ใช้เรียกชนต่างประเทศ มีกุลาดำ คือ พวกแขกอินเดียผิวดำ กุลขาว คือ พวกฝรั่ง

พาณิขมากมาย	๑ นาวาค้าขาย
ข้าวปลามาเผื่อ	ซื้อขายคล่องถี่
แต่ล้วนสุชี	ผลเจือลอดปี
	มีทั่วชนา
	๑ ทรงทศยธรรม ^๒
เป็นสุขสนุกล้ำ	ไปทุกภาษา
ไม่มีเภทภัย	ในภพโลกา
สารพันเงินตรา	ฟุ้งเฟื่องเหลือหลาย
	๑ ไหญ่กว้างธานี
จัดรู้สโดยมี	หารัวยโยชนปลาย
ป้อมหอต้าย ^๓ คู	กำแพงล้อมชาย
ใบเสมาราย	เรียบเรียงเคียงกัน
	๑ เชิงเทินป็นใหญ่
จัดทุวารชัย	ศาลาหน้าบัน
โรงช้างม้ารถ	ปรากฏพรายพรรณ
คลังแก้วสุวรรณ	สารพันวัตถุ
	๑ เกยแก้วพาชี
เกยรถหัตถ์	เกยมาศลาดผา
เพ็ญ ^๔ ทองรองเรือง	พลอยแกมรัตน
มุกแกมมหา	ตีนฝ้าอัสสิจัน ^๕
	๑ ซาลาปราสาท
ฉลุประวาด	รูปหลากหลายกัน
ท้าวมีมเหสี	จุติ[จาก]แต่สวรงค์
รูปร่างอย่างสรร	มาแต่วิมาน

^๑ ลอด(ปาก)=ตลอด

^๒ ทศยธรรม(ปาก)=ทศพิธราชธรรม

^๓ ต้าย(โบ)=เสา

^๔ เพ็ญ(ปาก)=พิน ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า เพ็ญ แทน พิน ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๕ อัสสิจัน(ปาก)=อัสจรรย์ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า อัสสิจัน แทน อัสจรรย์ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

พระทัยรู้เหตุ
จึงรู้ในใจ
คู่สร้างสมภาร

ให้นางทรมวีย
ว่าหน่อพุกา
เคยเป็นมารดร

พระอินทิญาณ
จากแต่ดุสิตา
สวมกอดนางไท้
[ที่ในสวนขวัญ]

บัดสนี้^๑เทวี
เจ้ารับเอาพร
นางน้องกัลยา

ขอลงไปสู่
ขอรับพระพร
ทั้งแปดประการ

๑ เมื่อท้าวตรีเนตร
ลึง^๑ด้วยพระญาณ
พระทัยนางคราญ
กันมาแต่ก่อน

๑ กุจะลงไป
รู้แน่นอน
สร้างมาแต่ก่อน
แต่ก่อนมานาน

๑ ตรีแล้วมีนา
ล่องมาด้วยไว
ลิลลาลาโคไล
ผูกดีแจ่มจันทร์
[กล่าวเป็นคาถา]

๑ ดูหรา^๒เจ้าพี่
จะลั่นชนลมา^๓
ตามความปราศนา^๔
กุม^๕เกล้าทูลสาร

๑ ว่าข้าเคยคู่
สญชัยภูบาล
ทั้งสิบบนาน
แก่ข้าด้วยดี

^๑ ลึง(ปาก)=เล็ง

^๒ ดูหรา(ปาก)=ดูรา ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ดูหรา แทน ดูรา ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๓ บัดสนี้(ปาก)=บัดนี้

^๔ ชนลมา(ปาก)=ชนมายุ

^๕ ปราศนา(ปาก)=ปรารถนา

^๖ กุม(ถิ่น)=กัม ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า กุม แทน กัม ทุกแห่งที่มีปรากฏ

ขอตัวข้าพเจ้า

ขอให้นามกร

ขอเกิดทวีปนี้

ขอให้ข้าพเจ้า

ขอมีใจบุญ

จ่ายทรัพย์นั้นหรือ

เงินทองช้างม้า

อีกทั้งเนื้อเลือด

แก่พราหมณาจารย์

ขอข้าพเจ้า

อย่าให้ท้องใหญ่

คนทั้งพารา

ขอนมสองเต้า

ห้วนมอย่าดำ

รูปช้างงามเคฉ้า

ขอผมข้าพเจ้า

ขอให้ดำพลับ

เสมียนสาวอย่าแก่

๐ ประการหนึ่งเล่า

ดูงามมีศรี

ผุสดีเทวี

ชื่อเมืองชมพู

๐ ประการหนึ่งเล่า

มีลูกงามตรู

ใจธรรมเล่า[ลือ]

ยกให้เป็นทาน

๐ ลูกเมียเลือกผ้า

ถึงอันตราย

หัวใจเป็นทาน

อนนกะเหลือตรา

๐ ประการหนึ่งเล่า

ทรงครรรโสภา

ประจักษ์แก่ตา

เห็นเป็นอย่างสาว

๐ ประการหนึ่งเล่า

อย่าให้ใหญ่(ยาน)

เสมียนเมื่อสาว

อย่าเศร้าเมื่อแก่

๐ ประการหนึ่งเล่า

เป็นหอก^๑รังแค

ยับยับงามแก่

โฉมเจดงามตรู

^๑ หอก(ปาก)=หงอก

ข้าขอสัตว์โปรด	๑ ประการหนึ่งโสด ^๑
อย่ามีไภยภัย	คนโทษอันอยู่
อย่ามีศัตรู	ในเมืองชมพู
	ให้อยู่ทานทน
ให้ความปรารภนา	๑ ท่านท้าวอินทรา
พรทั้ง[ลิป]นี้	คู่สดีจอมขวัญ
นางนาฏนักรรรม	ประสิทธิทุกอัน
	รับเอาพระพร
นางนาฏน้องแก้ว	๑ [ครั้น]รับพรแล้ว
มาเป็นมเหสี	ลาท้าวบพจร
สองกษัตริย์ร่วมสมร	สญชัยภูธร
ครือแก้วแกมทอง	ครองพระบุรี
ปกครองกัลยา	๑ กษัตริย์ทั้งสอง
เมื่อจักไถลมี	เลิศล้ำโลก็
	นางนาฏเหว
เมื่อท้าวร้อนอาสน์	ทรงครมโสภา
เห็นเทพบุตร	๑ อินทราธิราช
จักใคร่ลงมา	พิจารณาป้ำ
	จะสิ้นสังขา
พระทัยรู้เหตุ	สร้างโพธิสมภาร
ขอเชิญบุรุษ	๑ หัสณัน ^๒ ธิเบศ
สู่ยังภูบาล	มายังสถาน
	จตุจากพิมาน
	พระศรีสญชัย

^๑ โสด(โบ)=แถว, แนว

^๒ หัสณัน(ปาก)=สหัสณัน=พระอินทร์

มีความ[มานะ]

แต่ก่อนสร้างมา

สมภารสร้างไว้

ไปจับปฏิสนธิ

ในครรภ์ท่านท้าว

เจ็ดวันคลาดคลา

พระทัยรู้เหตุ

ไปยังเทพบุตร

สมเด็จพระสังคี

๑ มารับประดิสน^๒

ในครรภ์มณฑล

พร้อมวันทันยาม

ผู้เป็นศาสดา

อินทราพระแก้ว

ยังห้องพิมล

ลูกโดยจำนง

เมื่อนางทรงครรภ์

ขึ้นบานหนักหนา

นางจึงจุลสาร

๑ ท้าวจะเป็นพระ

ตั้งจิตคิดไผ่

ในภพโลกา

จึงชักนำมา

๑ รับเอานิมนต์

ตามความปรารถนา

สญชัยราชา

มาครรภ์ท้าว

๑ จึงท้าวตรีเนตร

ท่านท้าวจรัส

ผู้จะสุดชีวิ

เชิญหมู่เทว

ลูกโดยจำนง

อำมาตย์เสนา

ด้วยพระราชา

หกหมื่นโดยจง

๑ ครั้นนิรมลแล้ว

ไปโดยจำนง

ที่ท้าวประสงค์

ไปยังสถาน

๑ บุญเจ้าจอมขวัญ

จะใครให้ทาน

ในพระศาสนา

(.....ขาดหาย.....)

^๑ ตรึงสี่(ปาก)=ไตรตรึงสี่,ไตรตรึงษ์

^๒ ประดิสน(ปาก)=ปฏิสนธิ

ทูลแก่สามี	๑ นางนาฏมุสดี
ว่าข้าศรัทธา	สญชัยภูบาล
ขอพระโปรดปราน	จะใคร่ให้[ทาน]
	ให้ทำศาลา
	๑ ให้ขอทาน ^๑ ทั้งหก
ชาวหมู่รีพล	ให้เร่งเข้ามา
รับพระราชทาน	จงทุกเพลา
ตามตรัสบัญชา	แก่เสนาใน
	๑ ให้เร่งตกแต่ง
ทั่วทั้งหกแห่ง	ด้วยเร็วจับไว
อามาศย์เสนา	ทำตามตรัสไป
เสร็จพลันทันใจ	ทูลให้กันรู้ ^๒
	๑ แล้วจึงพระบาท
สญชัยอิราช	มีพระบัญชา
แก่นางเพวี	มุสดีฉายา ^๓
ว่าบรรณศาลา	ล้ามเร่ง ^๔ โดยหมาย
	๑ นางนาฏมุสดี
ทรงฟังคำเสนีย์	แล้วนางคลาดคลา
มายังราชวัง	โดยตั้งใจหมาย
หยิบทองผืนผาย	ถ้วนแสนตามลึง ^๕
	๑ มีทั้งเสื้อผ้า
ของกินนานา	อเนกจ่ายกอง
ยกให้เป็นทาน	ตระการเนืองนอง
ซีพราหมณ์ก่ายกอง	เข้ามารับ[ทาน]

^๑ ขอทาน(ปาก)=ขอทาน, ขอทานศาลา=ศาลา ๖ แห่งที่บริจาคทาน

^๒ กันรู้(ปาก)=กรุณา ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า กันรู้(ปาก) แทน กรุณา ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๓ ฉายา(โบ)=ชายา

^๔ ล้ามเร่ง(ถิ่น)=สำเร็จ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ล้ามเร่ง แทน สำเร็จ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๕ ตามลึง(ถิ่น)=ตำลึง ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ตำลึง แทน ตำลึง ทุกแห่งที่มีปรากฏ

ให้ปลุกศาลา	๑ นางนาฏกัลยา
ให้ทานบิณฑบาต	ทั้งหกบ่นาน
ผู้รับพระ[ทาน]	เครื่องอันตระการ
	ชมชื่นรื่นใจ
ปรารธนาหาผล	๑ กระยาจกตกจน
เมืองขึ้นนอกนา	คนใกล้คนไกล
รับพระทานทั่วไ้	ปรารธนาเข้าไป
	ให้ไปตามปอง
คิดเอาเงินตรา	๑ จนผ้าให้ผ้า
เอาแก้วให้แก้ว	เจ้าฟ้าไม่ช้อง
ตระการพานหย่อง ^๑	นึกทองให้ทอง
นึกสิ่งใดให้	ท้าวน้องให้ทาน
ท้าวสบายพระทัย	๑ ช้างม้าโคควาย
ทุกวันญบาล	ท้าวไม่คิดอ่าน
	ต่อในสินทาน
ให้ตามฉา ^๒	ทำงานแผ่ผล
เข้าคำภาวนา	๑ ผู้ดีเชยใจ
สั่งสอนเสด็จชน	ไปไม่เว้นคน
มอใหญ่ ^๓ ไกรกรุง	หาทางมรรคต่อผล
บรรดาชนาเขต	ในผลศีลา
ต่างต่างเข้ามา	๑ ลือเลื่องเฟื่องฟุ้ง
	ทรงภพโลกา
	ทุกประเทศหรรษา
	ชมพระบารมี

^๑ หย่อง(ใบ)=ถาดขอบสูงใส่หมากพลู

^๒ ฉา(ปาก)=อักษฉา ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ฉา ฉา แทน อักษฉา ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๓ มอใหญ่(ใบ)=เล่าลือ

นาข้าวนาเกลือ

ฝนตกฟ้าร้อง

ล้มลุกมรูกชี^๒

เห็นนางน้องนาฏ

ให้ทานทุกวัน

แล้วจึงท้าวไ้

เร่งเร็วไคลคลาด

อำมาตย์กุมเกล้า

วิ่งไปไม่นาน

ว่ามีปัญหา

โหรรับคำ

แต่งตัวแล้วไป

นบบาท[พระองค์]

ตรัสถามโหร

พระทัยเขินบาน

แต่นางน้องนาฏ

เงินทองข้าวปลา

ทายตามตำรา^๕

๑ ข้าวปลามาเผื่อ^๑

ก่อเกลือมากมี

(.....ขาดหาย.....)

มากมีตราไตร

๑ สญชัยพระบาท

เข็น^๓พระหฤทัย

คนอันมาไป

มีพระโองการ

๑ แก่นายอำมาตย์

หาโหรอย่างนาน

รับพระโองการ

ถึงเรือนโหร

๑ ร้องเรียกหลวงตา

ให้หาเข้าไป

ตอหนก^๔ตกใจ

ตามโองการสั่ง

๑ ครั้นถึงกราบลง

ตรงพระโองการ

ว่านางนงคราญ

ให้ทานทำบุญ

๑ ทุกวันบิชาด

ให้ทานทำบุญ

ช้างม้าข้าคน

โหรผู้เฒ่า

^๑ เผื่อ(ใบ)=มาก, เผื่อแผ่

^๒ มรูกชี(ปาก)=รูกชี=ต้นไม้

^๓ เข็น(ถื่น)=ขึ้น ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า เข็น แทน ขึ้น ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๔ ตอหนก(ปาก)=ตระหนก

^๕ ตำมรา(ถื่น)=ตำรา

คิดครวญบ่ช้า	๑ ครั้นรับคำท้าว
ผลดีฉายา	เห็นในรัศมี
พฤตมาทูลสาร	รู้ในตำรา
	(.....ขาดหาย.....)
	๑ ว่าหน่อชินศรี
ในครรรภ์เทวี	ผู้สืบนางคราญ
พระราชโอรส	ปรากฏใครจะปาน
ขอพระภูบาล	ทราบน้ำพระทัย
	๑ เมื่อนั้นพระบาท
ครั้นได้ขับทราบ	สติผ่องใส
มีใจศรัทธา	ด้วยนางทราชมวย
ระเร็นชื่นใจ ^๑	ทำบุญให้ทาน
ชมบุญฤๅสาย	๑ ชาวเมืองทั้งหลาย
ทุกวันบ่ขาด	ทำบุญให้ทาน
ทั่วทุกสถาน	สิ่งของตระการ
	บ่ขาดเลยนา
	๑ เมืองขึ้นทั้งหลาย
เอาเดาะไม้ ^๒ ถวาย	มากมายตราตร
ถวายแก่ท่านท้าว	เจ้ากรุงสุโขทัย
ทุกเมืองน้อยใหญ่	ถวายพระภูบาล
	๑ ส่วนนางเทวี
ทูลแต่สามี	ผัวรักนางคราญ ^๓
จะใคร่เลี้ยงบ่เมือง	ไปทุกสถาน
ชมเล่นสำราญ ^๔	บานน้ำพระทัย

^๑ ระเร็นชื่นใจ(ปาก)=ระเร็นชื่นใจ

^๒ เดาะไม้(ถีน)=ดอกไม้

^๓ วรรณนี้เป็นของสำนวนที่ ๒

^๔ สำราญ(ถีน)=สำราญ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า สำราญ แทน สำราญ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

พืงนางทมรวัย	๑ ท้าวเจ้ากรุงไกร
แก่มุ่เสนา	ตรัสมีโองการ
จักเล่นสำราญ	ว่านางนงคราญ
	เลียบพระนคร
	๑ เสนาอำมาตย์
กฎหมายกล้ากลาด ^๑	กราบลาภุช
ไปตรวจรัพล	เกลื่อนกล่นสลอน
ว่านางบังอร	จะเลียบพารา
	๑ ให้แต่งทั้งหลาย
ให้เล่นนานา	รายจัดธงเทียว
ถ้วนทุกหน้าบ้าน	หน้าร้านบัดเดียว
ประดับธงเทียว	เสร็จแล้วบริบูรณ์
	๑ เสนาอำมาตย์
ทูลแก่พระบาท	เสร็จแล้วสมควร
เชิญเสด็จนางนาฏ	จากพระนครหลวง
รัพลทั้งปวง	เสร็จแล้วราชา
	๑ เชิญนางขึ้นรถ
อันงามปรากฏ	เทียบด้วยอาชา
นางนาฏผู้ดี	กุมเกล้ากราบลา
ผัวรักฉายา	แล้วเสด็จบนาน
	๑ ขึ้นทรงรถแก้ว
ประเทียบม้าแล้ว	แสนนางนงคราญ
แห่ล้อมกันไป	เป็นยศบริวาร
บทจรจากสถาน	เลียบพระนคร

^๑ กล้ากลาด(โบ)=เข้มวด

นางทักษิณา	๑ เวียนซ้ายหาฝา ^๑
ถึงตรอกชาลา	ตามรีต ^๒ แต่ก่อน
(เจ้า)เจิบอุทร	นางนาฏสายสมร
	ทรวนขึ้นมา
	๑ หยดราซรณแล้ว
บัดนั้นนางแก้ว	ตรัสแก่เสนา
ให้เร่งกราบทูล	ตามมีบัญชา
ว่านางพระยา	เจิบอุทรนางคราญ
	๑ ท้าวทวนได้ฟัง
ดำมรัส ^๓ ตรัสสั่ง	อำมาตย์เสนา
ให้ทำตำหนัก	นอกพระทวาร
จะให้นางคราญ	ประสูติลูกยา
ทูลแก่ทรมวีย	๑ อำมาตย์กลับไป
ให้รับชาวหมู่	ทำตามบัญชา
ก่อนจากฟากฟ้า	ให้เร่งตรวจตรา
	แล้วเสด็จไปนาน
	๑ เชิญนางพระยา
เสด็จขึ้นอย่าช้า	ตำหนักตระการ
ฟังคำอำมาตย์	นางคลาดจากสถาน
ประโศต ^๔ กุมาร ^๕	เจิบครรภ์เทวี

^๑ ฝา(ปาก)=ขวา

^๒ รีต(ปาก)=จารีต

^๓ ด้ามรัส(ถิ่น)=ดำรัส ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ด้ามรัส แทน ดำรัส ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๔ ประโศต(ถิ่น)=ประสูติ

^๕ กุมาร(ปาก)=กุมาร ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า กุมาร แทน กุมาร ทุกแห่งที่มีปรากฏ

กุมารคลาดแคล้ว	๑ ได้ฤกษ์ดีแล้ว
เมลินี ^๑ ตาออกมา	จากครรภ์ด้วยดี
งามเลิศมีศรี	จากครรภ์ชื่อนี้
	ดีแก้วแกมทอง
	๑ จึง[ยื่น]พระหัตถ์
เบื่องขวาตระบัด	จึงกล่าววิงวอน
ขอเงินทองมา	แก้ข้าบังอร
จะให้ทานก่อน	ตามความปรารถนา
	๑ นางนาฏผู้สดี
ฟังลูกพาที	ขอเงินทองมา
จะให้เป็นทาน	แก้[หมู่]เข้ามา
จึงพระมารดา	หยิบเอาถุงทอง
ลูกรักนางคราญ	๑ ให้แก่กุมาร
วางลงฝ่ามือ	ซึ่งตั้งใจปอง
เบื่องขวากำทอง	นางเห็นบังอร
	เบื่องซ้ายกำเงิน
	๑ มาแต่ในครรภ์
นางนาฏจอมขวัญ	ตั้งใจหมั่น
เงินทองทั้งนี้	มิให้ค้างเกิน
จึงเจ้าจ๋ามเรณู ^๒	ยกให้เป็นทาน
	๑ เงินทองเก่าใหม่
จักนับหยิบให้	แก่นางบังอร
ส่งให้แก่ราชกุมาร	ผู้ยากไร้มา
น้ำใจเข็นบาน	ให้ตามปรารถนา

^๑ เมลินี(ถิ่น)=เมิน=มอญ, ลีเมตา

^๒ จ๋ามเรณู(ถิ่น)=จ๋ามเรณู ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า จ๋ามเรณู แทน จ๋ามเรณู ทุกแห่งที่มีปรากฏ

๑ เมื่อนั้นพระบาท
 มีพระบัญชา
 พรหมณชีพฤตมา
 แต่งการพิธี
 สญชัยอิราท
 ให้มุมนนตรี^๑
 ตรัสแก่เสนา

๑ รับพระโองการ
 เสร็จแล้วด้วยดี
 กุมารมีศรี
 เสร็จแล้วทูลถวาย
 ตกแต่งบ้าน
 แต่งเครื่องสมโภช
 แต่งโรงพิธี

๑ สมโภชกุมาร
 เกิดมาสืบสาย
 ตามนรลักษณ์หมาย
 ชื่อเวสสันดร
 ลูกรักเฝ้าพาน
 จึ่งให้พระนาม
 แก่พระลูกชาย
 ชื่อเวสสันดร
 อ่านเวทย์นานา
 แก่พระกุมาร
 ทรงนามกร
 เวสสันดรราชา

๑ ยานี ๑๑ ๑

๑ เมื่อพระเสด็จจากครุฑ
 นางสาวสวรรค์จรลีลา
 มาช่วยนางพระยา
 ประโศตมฺงา^๒เป็นน่ายตาย
 ๑ นางสาวศักดิ์อันล้ำเลิศ
 มาช่วยเกิดนาง[โถม]ฉาย
 หนึ่งเสื่อรับรองกาย
 พระฤาษายงามโสภา
 ๑ จักกล่าวใหม่ให้ระแวง
 จะได้แจ้งตามมีมา
 อย่าให้คนนินทา
 ตามปรารถนามาแต่ก่อน
 ๑ เมื่อหน่อพระศาสดา
 จะคลาดคดจากอุทร
 แม่ช้างงามบวร
 นำลูกอ่อนมาด้วยพลัน

^๑ มุมนนตรี(ปาก)=มุมนนตรี

^๒ ภูษา(ใบ)=พังงา=พะงา=นางงาม ในที่นี้หมายถึงผู้มีรูปงาม หมายถึง พระเวสสันดร

๑ เมื่อผู้งามไฉภา	ตามมารตามาจรจร
สำหรับ ^๑ หน่อนักธรรม	มาพร้อมกันพระกุมาร
๑ เสนาทั้งธานี	อีกพราหมณ์ ^๒ ี่ควรคิดอ่าน
จึงให้นามพระยาสาร	ชื่อพิชัยนาเคนทร์ ^๓
๑ คู่สร้างสมภารมา	หน่อพระศาสดาตามาเกณฑ์
สมเด็จพระภูเบนทร์	สร้างมาแล้วมากโดยตรา
๑ กุมารแปดหมื่นคน	ตามทศพลจรลินลา
จากครุฑหมู่เสนา	เกิด[พร้อม]วันทันยามเดียว
๑ ส่วนท้าวกรุงสมุขชัย	ตามปราชัยไปบัดเดียว
ให้นางที่ชาญเชี่ยวชาญ	ฉลาดเฉลียว ^๔ เลี้ยงกุมาร
๑ จัดเอารูปโฉมสคราญ	พงศาตานทั้งกิริยา
ให้รักษาพระกุมาร	นางนงคราญหกสิบคน
๑ บังคับต๋ำนัก	มีนรลักษณดีสม[ตน]
นรลักษณเป็นมงคล	หกสิบตนสมรูปา
๑ ให้เลี้ยงพระกุมาร	ปราศัญเทาเกศา
เลือกนมมีรสชา ^๕	หวานหนักหนาต้องประสงค์
๑ จักให้แม่นมมา	ได้รักษาลูกพระองค์
ขับกล่อมอรนไยนง	พร้อมหลับลงลิ้มกายา
๑ จึงให้จัดกุมาร	สร้างสมภารด้วยงูา
มาเกิดพร้อมเวลา	ตามปรารถนามาแต่ก่อน
๑ เสนาแลผู้ใหญ่	กราบทูลให้พระภูธร
จัดให้นางสายสมร	เสร็จสรรพแล้วตามโองการ
๑ ให้เลี้ยงหมู่ทารก	ถ้วนพันหกหมื่น[นางคราญ]
รักษาตามโองการ	เป็นบริวารหน่อทศพล

^๑ สำหรับ(ถิ่น)=สำหรับ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า สำหรับ แทน สำหรับ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๒ ในหนังสือมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ใช้ชื่อว่า “ปัจฉัยนาเคนทร์”

^๓ เหลียว(ถิ่น)=เฉลียว

^๔ รสชา(ปาก)=รสชาติ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า รสชา แทน รสชาติ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

๑ แล้วพระศรีสญชัย	ตรวจตรัสไปบัดเดียวดล
แต่งเครื่องเป็นมงคล	ล้ามรับองค์ทรงภูษา
๑ มีค่าแสนตามลึง	งามพอพึงให้(พึงงา) ^๑
ประดับวิภูษา	อันมีค่าสำหรับองค์
๑ แล้วให้นวรถา	พระภูษาให้ทั่วทรง
แก้หมู่[นาง]แม่นม	เลี้ยงโถมยรับพระทาน
๑ สวสนมรับเสร็จแล้ว	ท่านพระแก้วผู้ทรงคราญ
กราบทูลแก่ภูบาล	เครื่องบริวารขอคืนคง
๑ บัดนั้นพระสญชัย	ตรัสมาไวโดยจำนง
รับเอาซึ่งเครื่องทรง	คิดค่าคงแก่สวสนม
๑ สวสนมรับทานแล้ว	ท่านพระแก้วผู้อุดม
คืนมาแก่ทราชม	พระต้นกรมผู้เยาวมาลย์
๑ ส่วนทั่ว[กรุง]สญชัย	ขึ้นพระทัยใจสำราญ
แต่งเครื่องอันตระการ	ให้กุมารทรงภูษา
๑ ฝ่ายองค์พระกุมาร	โถมสคราญงามโสภา
อายุพระชันษา	ถึงสิบห้ามาบทจร
๑ เสด็จขึ้นบนปราสาท	นั่งเหนืออาสน์งามบวร
บรรทมลงเหนือหมอน	เจ้าอาวรณ์นอนรำพึง
๑ ว่าทานกุให้แล้ว	ใจกุแผ้วแล้วคำนึง
ในใจกุคิดถึง	ทานภายในไร ^๒ จะปาน
๑ ถ้ามีผู้มาสู่ขอ	ปโยท้อจะให้ทาน
พระเนตรนัยน์ตระการ	จะให้ทานตามอารมณ์
๑ ในเมื่อโพธิสัตว์	รำพึงอรรถเป็นปฐม
ร่อนถึงชั้นอินทร์พรหม	จึงอัธสัจ ^๓ จัน ^๓ อยู่นักหนา

^๑ พังงา(โบ)=นางงาม, ผู้มีรูปงาม

^๒ ไร(ถิ่น)=อะไร

^๓ อัธสัจจ(ปาก)=อัศจรรย์

◦ เสียงฟ้าร้องกึกก้อง
 พระสมุทร^๒ไทยมาไหวหวั่น
 ◦ ชันษาพระกุมาร
 ลีบหกพระชันษา
 ◦ ครั้นเข้าเจ้าขึ้นเฝ้า
 ร้องชมหน่อพระองค์
 ◦ (เข้า)เฝ้ามิได้ขาด
 กับด้วยหมู่บริวาร
 ◦ เราจักให้ไปยกกล่าว
 มัทธิลุพระองค์
 ◦ ตรึเห็นพร้อมกันแล้ว
 ผุสดีนางกานดา
 ◦ สญชัยพระราชา
 ให้ดูฤกษ์มงคล
 ◦ ให้ตั้งโรงพิธี
 เสร็จแล้วได้ฤกษ์ยาม
 ◦ ให้เชิญท้าวมัทราช
 มัทธิผู้สงสาร
 ◦ ตรัสให้แต่งบายศรี
 (สมโภช)หน่อทศพล
 ◦ แลมาน้องวงศ์จรณา
 แทนองค์พระราชา
 ◦ สมโภชพระลูกยา
 พราหมณ์ขึ้นนั่งสลอน
 ◦ นั่งพร้อมทั้งวงศ์
 จุดเทียนเวียนแวนหวิ^๓

แผ่นฟ้าร้องเป็นนินัน^๑
 เป็นอัศจรรย์อยู่นักหนา
 ไหญ่มานานตั้งสัจจา
 เวียนศาสดราจบัดดล
 บิดาเจ้าพระจุมพล
 ขึ้นลูกรักทุกวันวาน
 มารदानาฏมกุมาร
 ให้ลูกครองสมรงค์
 วงศ์แห่งท้าวผู้ร่วมวงศ์
 มัทราชพระราชา
 นางน้องแก้วผู้กัลยา
 แต่งการมาเป็นมงคล
 ตรัสให้หาโหรบัดดล
 คัดควมฤกษ์ได้ฤกษ์ยาม
 จงงามดีให้ทำตาม
 ทำตามท้าวสั่งปณาน
 ทั้งนางนาฏผู้ทรงคราญ
 มาท้นการทำมงคล
 เครื่องอันดีมาบัดดล
 ทั้งสององค์งามโสภา
 ท้าวประสงค์ให้สองรา
 อภิเชกสองบังอร
 สองเสน่หามารับพร
 ให้พระพรเจ้าสองศรี
 ญาติกาอันมากมี
 เจ้าอยู่ดีสืบสรวงศ์

^๑ นินัน(โบ)=อีกที, ซึ่งมี

^๒ พระสมุทร(ถิ่น)=พระสมุทร

^๓ หวิ(ปาก)=วี, พัด

๑ แล้วเวนราชสมบัติ สองกษัตริย์แทนพระองค์
 กองแก้วพรายแพรวทรง สองอนงค์ทรงล้ำมราญ
 ๑ มอบเวนสาวสนม ให้พราหมณ์ชมสองเฝ้าพาน
 ครองกันอยู่ล้ำมราญ จงเฝ้าตามพระธรรม
 ๑ พระองค์ได้เสวยราชย์ หม่อมอำตย์เฝ้าสนั่น
 ให้ทานอนันต์ คนยากนั้นก็เปรมปรีดิ์
 ๑ ชาวเมืองอันชื่นใจ ชมนุญ[ไท้]ว่าใจดี
 ให้ทานแก่พราหมณ์ชี ว่าใจดีทำแต่บุญ
 ๑ พระเสวยราชสมบัติ แทนกษัตริย์ผู้มีคุณ
 ชาวเมืองบ่วายวุ่น พระทัยบุญสร้างสมภาร
 ๑ ปกครองราษฎร[ประชา] ช้านานมาบิราคญ
 ด้วยบุญพระภูบาล สร้างมานานบริบูรณ์
 ๑ ทั้งสองครองกันมา ทรงครรภาหน้าเป็นนวล
 ครั้นเมื่อครรภนางถ้วน ทศมาสจึงคลาดคลา
 ๑ แม่เฒ่าอยู่หน้าหลัง เข้ามานั่งอยู่รักษา
 นางนาฏเกิดลูกมา จากครรภางามเรืองรอง
 ๑ นางสนมทั้งซ้ายขวา คิดจรรจาเอาชายทอง
 มารับลูกนางน้อง ครีบับทองจากคางคก
 ๑ พวกญาติทั้งหลาย นั่งเรียงรายพากันมา
 ตกแต่งซ้ายส่น้ำ ทำขวัญเจ้าบ่เศร้าหมอง
 ๑ แล้วให้นามกร สายสมรชื่อชาติ
 รูปโฉมงามมีศรี ชาวบุรีผู้ยศถา

๑ จบ ๑๖ ๑

๑ ลูกเจ้าเกิดมาเป็นชาย รูปโฉมพรรณราย
 ชื่อพระชาติบวร
 ๑ ครั้นเจ้าพ่อรับทจร นางนาฏสายสมร
 ทรงครรภถ้วนทศมาส(หมาย)
 ๑ ครั้นได้ฤกษ์ยามเสด็จคลาด จากครรภนาง(นาฏ)
 เป็นหญิงงามโสภา

๑ พระญาติมานั่งซ้ายขวา เอาหนึ่งหมี่มา
รับรองพระราชบุตร

๑ ตกแต่งทำขวัญพระพันปี ให้นามโดยมี
โฉมศรีชื่อเจ้ากัณหา

๑ ให้นามต้องตามมีมา กัณหาโสภา
เอาหนึ่งหมี่มารับรอง

๑ บิดามารดาทั้งสอง รักษาพระทอง
บ่ได้ความโรคโรคา

๑ จัดหาหมู่พี่เลี้ยงมา รักษาสองรา
อย่าให้มีภัยอันตราย

๑ จัดให้พี่เลี้ยงมากมาย รักษาโฉมฉาย
อายุเจ้าได้แปดปี

๑ กษัตริย์ทั้งสองยินดี ให้ทานมากมี
ปชาดทุกวันเวลา

๑ เมื่อจักเป็นเหตุนั้นหนา สมเด็จพระราชา
บพจรไปเสียบนศรี

๑ เสด็จไปด้วยพญาคช ให้ทานเปรมปรีดิ์
แก่คนประเทศนানা

๑ ภูบาลให้ทานเขาเหลือตรา ไชยทรัพย์ออกมา
ละวันละแสนตำลึงทอง

๑ อุปัมาเสมื่อนน้ำนอง ปรู้บกพร่อง
เงินทองข้าวของนานา

๑ มิ่งแก้วคชชีคชา สัมรับขัตติยา
พระองค์ยกให้เป็นทาน

๑ ข้าหลวงหกหมื่นประมาณ รวมวันภูบาล
ด้วยองค์เจ้าฟ้าภูธร

๑ หยุตบพจะดไว้ก่อน กล่าวถึงนคร
บทกลอนท่านแกลังแต่งฉันท

- ๑ ยั้งเมืองหนึ่งทรงัน กว้างขวางสาครจร
ข้างม้าช้างคันชัตราไตร
- ๑ ชื่อเมืองกลิงคราษฎร์ประไพ เจ้าเมืองนั้นไซ้
นามกรท้าวไท่ไม่ปรา
- ๑ ปกป้องครอบครองพารา บุตรีภริยา
นามกรไม่ปรากฏมี
- ๑ ชาวเมืองอักษิเพณีย์ หมู่พวกพราหมณีย์
มากมือเนกไตรตรา
- ๑ ท้าวครองสิงคารนานมา สุนัขขุ
อยู่มาบังเกิดกระลี
- ๑ ฝนฟ้าแห้งมาหลายปี จัตุรงค์เสนี้
พลไพร่ได้มีความเคือง
- ๑ ทำกินขัดสนจนเปลือง จบ[แคว้น]แดนเมือง
ยากไร้ได้เคืองทั่วไป
- ๑ ข้าวปลาทำนาจนใจ ปิดน้ำชักได้
ไม่ทั่วรู้ไปแห่งหาย
- ๑ ข้าวแพงแห้งสูญเปล่าตาย ชาวเมืองร้องให้
ความตายใกล้แล้วตัวเอย
- ๑ แต่ก่อนดั่งนี้มีเคย ฟ้าฝนกระไรเลย
จักตกปรายแต่น้อยไม่มี
- ๑ เราเอยจะคิดจันใดดี เมื่อเป็นอย่างนี้
ควรนำคดีนี้ไป
- ๑ ขึ้นเฝ้าท้าวเจ้าเวียงชัย คิดพร้อมกันไป
เข้าเฝ้าท้าวไ้ราชา
- ๑ ทูลมาความเรื่องหลังมา ท้าวฟังวิจา^๑
วิตกด้วยข้าแผ่นดิน
- ๑ พระองค์คิดในใจถวิล ว่าเจ้าภรณินทร
ผู้เป็นธิดาภูเบนทร์

^๑วิจา(ปาก) = วาจา

- ท้าวมีพิชัยนาเคนทร์ เผือกผู้ภูเบณทร์
นาเคนทร์เกิดส่ามรับเมือง
- แต่เกิดมาบ้านเทิง ฝนฟ้านองเนื่อง
บ้านเมืองเป็นสุขนักหนา
- หนึ่งท้าวผู้เจ้าพารา น้ำใจศรัทธา
ถ้วนหน้ายกยอบารมี
- โสมนัสศรัทธาสินที ม้ารถขี่
บรรดามีท้าวไม่เสียดาย
- ควรเราใช้พราหมณ์แปดคน ว่าแจ้งจรดล
ครั้นได้ให้พามาเมือง
- แต่นั้นจะด้วยบ้านเทิง ยังกระไรชาวเมือง
เห็นด้วยช่วยเปลื้องทุกข์
- ข้าท้าวพึงเจ้าทูลมา ชอบตามอัธมา
ปรึกษาเห็นจะได้ในผล
- ท้าวพึงสั่งพราหมณ์แปดคน ว่าแจ้งจรดล
ตำบลกรุงเชตอุดร
- ถึงเฝ้าท้าวเจ้านคร จนได้กุญชร
เราสอนจงจำคำไป
- แปดนายพึงรับสั่งให้ ครั้นได้ฤกษ์ชัย
ลาท้าวเต้าไต่โคลคลา
- จากแต่เมืองเต้าเข้าป่า หลายราตรีมา
[จุ]แดนพารากรุงศรี
- วันนั้นเป็นวันบารมี นราธิบดิ์
สู่ที่ศาลาอาทาน
- โคมงามเห็นพราหมณ์ชัยบาล หวังใครให้ทาน
น้ำพระทัยใสสถานเปรมปรีดิ์
- ส่วนฝ่ายพวกพราหมณ์ชี ใครได้ครชี้
ทูลคดีตามเรื่องเบื่องหลัง

◦ แก่ไถ้เบศร์ราชัง ขอช้างพระที่นั่ง
 ราชังฟังคลายสบายใจ
 ◦ ถูด้งนำจิตคิดไป ช้างแก้วแววไว
 ครือด้งดวงใจของเรา
 ◦ ควรที่ทำการโดยเค้า เพิ่งบารมีเรา
 ท่านจะเอาเราจะให้ไม่หมอง
 ◦ ทำวสั่งให้ผูกกระโจมทอง เสร็จสรรพประดับกรอง
 กำไลใส่สองงาพลาย
 ◦ ที่นั่งช้างประดับ[ลาย] ดวงดาวห้อยหุ่พราย
 นิลประดับรับเกร็ดาวดูซ้ำ
 ◦ รัตคนเผือกกรองทองคำ เขียวขาวเหลืองดำ
 ดาวประจำรัตคนหน้าหลัง
 ◦ พร้อมความญหัวท้ายบุญชรัง เรียกพราหมณ์มายัง
 ราชังทำวตั้งขันตี
 ◦ องค์กษัตริย์โสมนัสอินทรีย์ หล่อ^๑ น้ำนันทิ
 ภูมิทำวตั้งธิฐาน
 ◦ เดชะข้าได้ให้ทาน ช้างแก้วชัยชาญ
 แสนตามสิ่งประมาณเครื่อง[ทรง]
 ◦ นำจิตเราคิดจำนง เกิดได้ได้ทรง
 ท่านองค์มุนีนาฏเกิดหนา
 ◦ จักโปรดสัตว์ในโลกา บิดามารดา
 ให้เสวยรมยาสุขโข
 ◦ ให้พ้นจากความมโน ปราศจากโมโห
 เข้าสู่สู่นิรวานเอกี
 ◦ เสร็จแล้วหล่อหลังวารี พราหมณ์รับหัตถิ
 พาไปบุรีแห่งตน

^๑ เพิ่ง(โบ)=เต็ม

^๒ หล่อ(โบ)=หลัง

- ๐ ลือเล่าทั่วดาวสากล ชาวเมืองทุกคน
จำนวนมาชมคชสาร
- ๐ บ้านนอกทุกหมู่รัการณ^๑ ง่อยเปลี้ยเพการ^๒
(ไม้เท้า)ก้าวตราน^๓คลานมา
- ๐ ครั้นเมื่อช้างถึงพารา ฝนแก้วมหา
ตกลงก็ทั่วแผ่นดิน
- ๐ บันดาลผลหล้าอาสิน ราษฎรได้ทำกิน
ทุกบ้านฐานถิ่นบริบูรณ์
- ๐ บ่าวนายค่อยมาเพิ่มพูน ข้าวปลาบริบูรณ์
ผลสุกลูกมุลานา
- ๐ บทกลอนผ่อนไว้ทานอา กล่าวแต่หลังมา
ถึงกรุงพาราอุดร
- ๐ แต่ช้างไปจากนคร ฝูงราษฎรนิกร
เฝ้าร้อนให้รักนัภนา
- ๐ อาเพศเหตุบังเกิดมา ฝนแล้งแข็งชา
ผลผลามาแห้งแมลงเบียน^๔
- ๐ มังคุดละมุดทุเรียน ดอกแห้งแมลงเบียน
กระต้อนกระเตียน^๕ก็มาแปรปรวน
- ๐ ทุกหนตำบลฝ่ายสวน พลุหมัก^๖แปรปรวน
แห้งหวนโรยราตาปี
- ๐ ผลไม้มิได้สุชี เสนาเสนี
ท้าวพระยาภิบัติเคืองเชิญ

^๑ เพการ(ปาก)=พิการ

^๒ ตราน(ถิ่น)=คำ, ยัน

^๓ เบียน(ปาก)=เบียดเบียน

^๔ กระเตียน(ถิ่น)=ชื่อผลไม้ของท้องถิ่นใต้ชนิดหนึ่ง

^๕ หมัก(ปาก)=หมาก

๐ เคียด^๑คุมรุมกันจาเจร แต่ก่อน^๒ห่อนเห็น
เกิดเหตุดังนี้เมื่อใด

๐ โกลาตาเฒ่าทั่วไป มิเล้าเข้าใจ
ใครใครไม่เล้าแต่ก่อน

๐ ตั้งแต่พระเวสสันดร ให้แก่วฤณ
แก่พราหมณ์พเนจรแปดคน

๐ เพราะนายทำให้ไพร่จน ท้าวไม่ขัดสน
ช้างพลก็ยงนักหนา

๐ สมบัติพิพัฒน์โศคา ทุกสิ่งไตรตรา
เจ้าฟ้านี้ให้แก่มัน

๐ ท้าวตามใจพราหมณ์อธรรม ไม่คิดไศสรวรย์
ข้าชัณห์จะได้ความเคือง

๐ เพราะช้างเกิดล้มหับเมือง ท้าวไม่ขัดเคือง
ทำให้ไพร่เมืองอาวรณ์

๐ รีดท่านบุราณแต่ก่อน ถ้าเจ้านคร
ผันผอนผิดรีตกษัตรา

๐ ควรให้ไพร่พลเสนา ขั้บจากพารา
นิรานราศเสียไกล

๐ ควรเราขึ้นเฝ้าท้าวไท ทูลให้เข้าใจ
คิดแล้วเข้าไปพร้อมมูล

๐ กราบเท้าแก่เจ้าไอศุรย์ ตามกฏธรรมนุญ
สิ้นมูลหนหลังยังมี

๐ ยานี้ ๑๑ ๐

๐ ปางนั้นพระราช เจ้าโลกาณราช
ฟังแจ้งแห่งคดี ที่เสนีมากราบ[ทูล]

๐ เสนามาคุ้มภัย แก่หน่อให้เจ้าไอศุรย์
ทำผิดกฏธรรมนุญ ราชบุรุษพร้อมมูลทูลเคียดเคือง

^๑ เคียด(ใบ)=โกรธ

^๒ ห่อน(ใบ)=ไม่

- ๑ ต้องให้พระทรงเดช เจ้านิรเทศจากบ้านเมือง
- เพราะไพร่ได้ความเคือง ทั้งบ้านเมืองไม่สุจริต
- ๒ พระองค์ทรงวิจักษ์ ดวงพักตราหน้าหมองศรี
- หฤทัยดังไฟจี ดังศรีมาทับกาย
- ๓ ด้วยบุตรสุดรักเลิศ องค์เดียวเกิดมาเป็นชาย
- จะไกลพระทัยหาย ทุกข์ชุกใช้ไม่ที่เห็น
- ๔ แห้งไว้ราษฎรได้เคือง เพราะบ้านเมืองมาจะเป็น
- ข้าวปลามายากเย็น บังเกิดเหตุผิดแต่ก่อน
- ๕ ตั้งแต่พราหมณ์มี พาหัตถ์แก้วกฤษณ
- ด้วยเจ้าเวสสันดร ให้กฤษณไปเป็นทาน
- ๖ ตริพลางทางประภาษ แก้อำมาตย์ไปไม่นาน
- หาบุตรสุดสงสาร สู่พิมานสถานใน
- ๗ เสนีรับโองการ กุมกรานมาด้วยไว
- ถึงนั่งบังคมให้ ทูลท้าวไปดั่งใจปอง
- ๘ งดโทษโปรดข้าบาท บิดุราหาองค์น้อง
- สู่วังดั่งใจปอง กิจสิ่ง(ใด)ไม่แจ้งจา
- ๙ ปางนั้นพระภุช เวสสันดรหน่อพุทธา
- ฟังแจ้งแห่งกิจจา ว่าบิดาตรัสหาองค์
- ๑๐ แต่งกายไม่ช้าคลาด พร้อมไพร่ราษฎรแห่ล้อมองค์
- ถึงวังบังคมลง แพบาทบนงส์พระบิดา
- ๑๑ กรุงกษัตริย์ตรัสประภาษ ดูหลายหลายไยวรา
- เดิมที[ไซ้]ให้หา ด้วยไพร่ฟ้ามาติจิน
- ๑๒ ว่าองค์ทรงบ้านเมือง ผิดเล่าเรื่องวีตกระบิล^๑
- เข้าปลามลอาสิน ผิดไปสิ้นทั้งฟ้าฝน

^๑ พา(ถิ่น)=นำไป

^๒ หลาด(ปาก)=ประหลาด

^๓ กระบิล(โบ)=กระบิล=แบบแผน

^๔ เข้า(โบ)=ข้าว

๐ แต่ช้างไปจากเมือง	ได้ความเคืองทั่วสากล
ไพร่พร้อมน้อมอนุสนธิ	ให้บิดรงค์ขับเจ้าไป
๐ นรินทร์จากเวศวัง	บิตุรงค์คิดจนใจ
หวงไว้ไม่ให้ไป	จะขัดใจหม่มมนตรี
๐ อนึ่งเรื่องบัญญัติ	รื้อทักษัตริย์แต่ก่อนมี
ถ้าองค์เจ้าธাত্রี	ครองธานีมีเพียงธรรม
๐ ผิดฉบับรัตนราชน	ให้กรรมการปรึกษากัน
ขับไปจากไอศวรรย์	รื้อตั้งนั้นสายสุดใจ
๐ เท้านี้พ่อ(จน)จิต	เจ้าทำผิดหนาลูกชาย
อยู่ไปจักอุ่นวาย	ตัวพ่อไซ้ไม่รู้ขัด
๐ ปางนั้นเวศสันดร	ประนมกรเหนือเศียรรัตน์
แจ้งความตามมูลวัตร	บิดาตรัสประภาษสั่ง
๐ ตรัสไว้ในปัญญา	หน่อพุทธาคิดอนิจจัง
สมควรมานาจิตหวัง	จะจากวังไปอยู่ป่า
๐ เขาวงทองพรต	เป็นดาบสะเดาะกว่า
อยู่ไปในพารา	พันนรกาไปที่ไหน
๐ ตรัสกลางทางทูลเหตุ	แก้บิดรงค์ให้แจ้งใจ
ลูกจะขอลาบาทให้	ชลนึไปจากบ้านเมือง
๐ ฝ่าละอองทั้งสองรา	อยู่สุขขาย่าแค้นเคือง
ถึงลูกไปไกลเมือง	มิให้เคืองท้าวเกศา
๐ ด้วยจิตลูกคิดหมาย	หวังจะใคร่ลาบิดา
ไปอยู่ยังคูหา	ทรงบรรพชารักษาศรัทธา
๐ ด้วยจิตลูกเจตนา	ชาวพาราเขาเดียดฉันท์
ขับไปจากไอศวรรย์	ชอบทางธรรมที่ลูกหมาย
๐ ขอฝากแต่สามรา	แก้กัณหาชาติไว้
มัทรีนาฏอรทัย	เจ้าจะได้เป็นเพื่อนองค์

๐ วรรค(ปาก)=จารีต ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า วรรค แทน จารีต ทุกแห่งที่มีปรากฏ

๐ ด้วยท้าวทรงชรา	ตัวลูกยาจากบาทงส์
ชาลียังน้อยนง	บิดาทรงความเมตตา
๐ กันหาเป็นนารี	ได้ภักดีพระอัยกา
สององค์ทรงยุพา	อยู่รักษาฝ่าธุลี
๐ ต่างตัวกระหม่อมดิฉัน ^๑	ไกลสมภารบทศรี
ขอทูลเกล้าฝ่าธุลี	เจ็ดราตรีจะ(อวยทาน)
๐ เสรีแล้วขอลาให้	จรได้ไต่สู่ไพร่สานท์
ว่าแล้วพระกุมาร	นมัสการกุมกราบลา
๐ (กลับ)หลังยังปรางค์มาศ	(สู่แทน)อาสน์แก้วรัตน
กษัตริย์ตรัสแจ้งจา	ว่าดูราเจ้ามัทรี
๐ ด้วยองค์พระบิดา	ท้าวให้หาไปปรางค์ศรี
แจ้งความตามเหตุมี	ว่ามนตรีกิดคุมภัย
๐ พร้อมมูลทูลพิตุเรศ	ให้นิรเทศตัวพี่ไป
จากวังยังพงไพร	ว่าเราไซ้คนไม่ดี
๐ แต่พี่(ครอง)บ้านเมือง	ไพร่ได้เคือง[ไม่]สุชี
พลูหมากยากอภัย	ฟ้าฝนนี้ผิดแต่ก่อน
๐ เรียมจากประเทศไกล	อยู่พงไพร(ไตรสรณา)
บวชเป็นดาบสสา	จงแก้วตาอยู่ธานี
๐ อยู่ด้วยพระมารดา	ฝากอาตมาท่านจงดี
กันหาเจ้าชาลี	อยู่ธานีอย่าเศร้าหมอง
๐ ขอฝากพระมารดา	ทั้งพาราปราสาททอง
กันหาชาลีสอง	สองพี่น้องไม่รู้ความ
๐ บัดนั้นนางมัทรี	ฟังคดีพระโสมงาม
รู้แจ้งแห่งข้อความ	ชลนัยน์ทราชม ^๒ พระนาสา
๐ สองพระกรซ่อน ^๓ อุรัง	จิตเพียงจะ[ฟัง]ทั้งกายา
นรทรงทรวงโคก	ด้วยเจ้าฟ้าพระสามี

^๑ ดิฉัน(โบ)=ดิฉัน ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ดิฉัน แทน ดิฉัน ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๒ ทราชม(โบ)=ไหลอาบ

^๓ ซ่อน(โบ)=ทาบ

๐ นิรเทศจากเวส[สถาน]	ด้วยกรมการพาลกายี
ยุยงกรงธิบตี	ข้าบสามีนีรเทศไกล
๐ นวลระหงองค์มัทรี	ประนมศรีกราบทูลให้
เมตตาทาพเมียไป	จากกรุงไกรไปอยู่ป่า
๐ ชุกใช้จะได้เห็น	ตามความเชิญทูลหัวอา
เมียจะได้อยู่รักษา	พระราชา[เมื่อ]ยากเย็น
๐ ผลไม้ น้ำใช้ตรง	ถวายองค์ทุกเข้าเย็น
ไฟพื้นไม้ขึ้นเชิญ	ขอไปเป็นเพื่อนนาถา ^๑
๐ ถ้าทำไม่โปรดแล้ว	ทูลกระหม่อมแก้วเมียขอลา
ม้วยชาติชาติสังขาร	บายปากหน้าสู่เมืองผี
๐ อยู่ไปไหนจะ(พัน)เคือง	ทั้งไพร่เมืองไม่ดูดี
ทุกประเทศเขตบุรี	กล่าวร้ายเข้าบริจา
๐ ว่าผิวได้ความทุกข์	เมียสนุกรองพารา
หวนไหวใครสืบหา	ผิวชั่วช้าจักหาใหม่
๐ ความสัตย์ข้ามัทธิ	กลัวดังนี้คนจะโยไฟ
เมตตาทาพเมียไป	เป็นเพื่อนให้ทรงไตรสรณา
๐ ปางนั้นหน่อขัตติยศ	ฟังอัศเรศพนิดา
โคกคัลยพันพรรณนา	เป็นกัษาในพระทัย
๐ ด้วยองค์พระบิดา	แก่ชราอยู่กรุงไกร
คิดจะให้นางอรทัย	ทั้งเยาวบุตรสุดเสนาหา
๐ จงอยู่ด้วยท้าวก็มีรอย	จะไปด้วยให้พ่อว่า
เห็นดู ^๒ แก้วกัณหา	ทั้งชาติสิ้นน้อยอยู่
๐ ปากกว้างทั้งเหลือกร ^๓ รัน	กลางไพร่สนมื่อขู ^๔
สิงหาร้ายมื่ออยู่	คราได้นำฝูงไขลง

^๑ นาถา(โบ)=ที่พึ่ง

^๒ เห็นดู(ถิ่น)=เอ็นดู=สงสาร ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า เห็นดู แทน สงสาร ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๓ เหลือก(ปาก)=เหลือบ

^๔ ขู(ปาก)=ชักไซ=มาก,หลาย

- ๐ เม่นหมี่ทั้งควายป่า พัดผมาผาดปีบโป่ง
- แรดร้ายหักไม้โผง ผีปีบโป่งสะท้อนไพร
- ๐ ถ้าเจ้าได้ยินเสียง กลัวฟางเพียงจะบรรลัษ
- สององค์พระหน่อไท้ จะตกใจคู่ขวัญหาย
- ๐ เชิญเจ้าอยู่พารา ได้รักษามารดรไท้
- ชาลิกัณหาไว้ จนเจ้าได้มาเติบโตใหญ่
- ๐ มัทรีศรีสุริวงศ์ กราบบาทบงสุ์ทูลมาไว
- เมตตาพาเมียไป กลัวมันไยสัตว์ในดง
- ๐ ด้วยเดชพระบารมี สัตว์ทั้งนี้มีใกล้(องค์)
- เมตตาข้าบาทบงสุ์ ไปด้วยองค์สูงดงป่า
- ๐ เป็นตายให้พ้นเคือง ไพร่พลเมืองล่งนินทา
- แท้จริงตามลัจจา ต่อเจ้าฟ้าผู้สามี
- ๐ อรทัยพิโรธว่า แต่หัวค้ำจนสุริย์
- สวามิภักดิ์ศรี โฉมมัทรีศรีหมองรา

๐ สรุปรางคณางค์ ๒๘ ๐

- นางนุชผุสดี มีศรีรักษณา
- เป็นข้าบาทบงสุ์ เจ้ากรุงพารา
- ครั้นได้เสาวนา ว่าพระภุช
- ๐ พร้อมไพร่พลเขต
- เคื่องใจภัยเภท พระเวสสันดร
- หวังจะขับท้าวไท้ ไปจากนคร
- โสมนุชสุดสมร ร้อนร้าวแดลาน
- ๐ ผิดผ่องหมองพักตร์
- เห็นคุณอุกรัก ผู้ยอดสงสาร
- จำกูขึ้นไป ทูลให้อย่านาน
- ฟังดูข่าวสาร ท่านจะว่าอะไร

ทรงพระภูษา
เสร็จทรงวอทอง
พวงแสนสนมใน

ถึงหน้าวังราช
เข้าสู่แท่นอาสน์
จงเจ้าแจ้งความ

มัทรีเอกองค์
เหตุใดไพร่ฟ้า
ยุยงอน^๑บิตุรง

ไกลายายี
มันแกลังติเตียน
เชื่อดื้อคำไพร่

จับลูกเสียไกล
คนเดียวเป็นชาย
ลูกเอ๋ยอย่าเย้ย

รุมทุกข์ชุกใช้
ด้วยลูกสายใจ
โธโธกูอา

๑ คิดพลางนางพระยา

ผืนขาววาวไฉ
ม่านป่องปิดไป
แห่ล้อมพร้อมตาม

๑ สองแถวถนนมาศ

ของพังงางาม
เยวราชตรัสถาม
มารดาขอฟัง

๑ เจ้าศรีสุวงศ์

โยทรงไคกัง
ถ้วนหน้ามาชัง
ให้ชังลูกชาย

๑ ท้าวพังกาลิ

เอาดีปรีปราย^๒
เป็นพระสุดสาย
จับไล่ลูกเสีย

๑ ท้าวพังคำไพร่

พระทัยไม่เย้ย
จับลูกเสียได้
ตายเสียดีกว่า^๓

๑ อยู่ไปไม่บาย^๔

ใครไชร้จะมา
มาไกลอุรา
เวรมาจอง

^๑ ยุยงอน(โบ)=ยุยง

^๒ ปรีปราย(ปาก)=อภิปราย

^๓ ดีกว่า(ถิ่น)=ดีกว่า

^๔ บาย(ถิ่น)=สบาย

ให้นักจากรัง
ชาตินี้ให้เห็น
ให้พลัดพระทอง

ด้วยพระโอรส
ครั้นวายชนม์มา
ว่ามัทรีเอ๋ย

จะเศร้าศรีข้า
มารดาจักไป
(...ขาดหาย...)

โปรดให้ได้เบา
ว่าพลางอย่าง^๒บาท
เฝ้าเจ้าไตรภูว

นางนุชผู้ดี
แก่ให้วิเศษ
ว่าขอโทษทัณฑ์

ฟังคำยุยอน
เชื่อถือน้ำไฟ
ท่าน[มา]พลอยตาม

๑ ชะรอยเวอร์หลัง
แม่ลูกทั้งสอง
จำเป็นมาของ
ของมารดาเอ๋ย

๑ นางให้กำมสรต^๑
ศรีสะไก้ทรมาย
วาทรัสเฉลย
อย่าให้รำไร

๑ ผิดผองหมองข้า
จำขึ้นแจ้งใจ
ทูลให้ลองดู
(.....ขาดหาย.....)

๑ แก่ลองทานทุเลา
สองเยาว์ทั้งคู่
ยุยยาตรไปสู่
โถมตรู้น้อมตัว

๑ แพบบาทบพศรี
ปรีดา^๓จาบัลย์
นเรศรังสรรค์
พรรณนาแต่งาม

๑ ดังฤกฏ
พระมายอมตาม
ลงให้ถือความ
เห็นงามหรือหนา

^๑ กำมสรต(ถีน)=กำสรต

^๒ อย่าง(เบ)=เดิน

^๓ ในเนื้อเรื่องคำว่าปรีดาน่าจะเป็นโคกจาบัลย์มากกว่า

ชุกทุกข์เป็นตาย
ทุนทรัพย์นับโกฏิ
เตี้ยค่อมคชชา

วิธควายไธนา
เมื่อทำวนิธิวิ
จะได้ใครตกแต่ง

ผิจักอุปมา
พร้อมด้วยปีกหาง
ชนหลุดจากองค์

บินมาได้พึ่ง
ทำรังงามแ่ง
รังยังอยู่ที่

กับข้าผุสดี
ไม่มีเห็นใคร
ครีอึ้งร้างไม้

ไพรฟ้าข้าไท
ทรัพย์สินเหลือหลาย
ทั่วทั้งเขตชินน

๐ แกล้งจับลูกชาย

ใครไธรัจะมา

อเนกไตรตรา

ข้าทาสทาสี

๐ ม้ารถคชา

ท่านจักไธแก่ใคร

หนึ่งศพภูมิ

(.....ขาดหาย.....)

๐ เมื่อตัวอัปรา

ดังพระยาราชนงส์

หลีกบินร้องวงศ์

ตกลงธรณี

๐ เจ้าคือแมลงผึ้ง

เกาะต้นรุกขี

กึ่งแกมนี้

แม้นบินหาย

๐ ครีอึ้งภูมิ

เป็นที่โหดร้าย

เมื่อไกลลูกชาย

รังกระจายทบ^๐ดิน

๐ เห็นจะมีแก่ใคร

เขาไธรัดูหมิ่น

เจ้าจวนแผ่นดิน

ดูหมิ่นฉินแคลน

^๐ ทบ(ถิ่น)=กระทบ

ลูกเดียวกับตน
ไพร่ฟ้าข้าบาท
ชุกใช้ตายแทน

ครั้นเมื่อยศศักดิ์
ครั้นเมื่อยากร้าย
กระดุกเนื้อหนัง

ชาติเชื้อเนือบุตร
สุดจนแต่ทรัพย์
แต่ฟันไฟการ
ได้ฟัง[นาง]นาฏ
ท้าวตรัสประกาศ
เจ้าว่าทั้งนี้

ลูกคนเดียวหวัง
นมใหญ่ติดกาย
เป็นที่จุนใจ

ฝึกดานี้ไซ้
ครีอดังตัวพี
นี่คือแพศยา (นิรเทศลูกยา)^๒

๐ เพราะฟังคำคน
ทำไม่หวงแหน
ประมาทดูแล
จะได้แค้นภายหลัง

๐ คนอื่นหมั่นรัก
รักเท่าผืนหนัง
ทั้งหลายเกลียดชัง
ทั้งนั้นสาธารณ์

๐ แม่นเลียดที่สุด
สุดจะให้หักราน
ยังนับให้ทาน
เผาผลาญซากผี

๐ บัดนั้นพระบาท
วรรณขมุสดี
แก่นาฏนารี
พีย่อมเข้าใจ

๐ ไซ้พีเกลียดชัง
ครีอดังดวงใจ
ใครตัดได้ไซ้
คนทั้งโลกา

๐ ตัดนมเสียได้
มีดนักมีดหนา
นี้แหละน้องอา
คือปิดตาเดิน

^๑ ฝึก(ปาก)=ควัก

^๒ วรรคนี้เป็นของจำนวนที่ ๒

เหตุด้วยมนตร์
ว่าเมืองเรา
เข้าปลาฟ้าพื้น

เจ้าเวสสันดร
เผือกผู้กุญชรา
พาไปใจหาย

เมื่ออยู่นคร
บัดนี้ข้างแก้ว
ราษฎร์ทุกข์เนื่องเนื่อง
ออกจากนัครเศ
บุญเจ้าไม่ตาย
ให้ข้าแผ่นดิน

ผิดที่มีได้
เขานินทาพี่
ราษฎร์เคืองฉัน

ให้ยอดเขาว์เสนห์
เจ้าทรงผนวช
เรียนไม่หลงความ

๑ ไม่ทำจำมี
มีทั้งขุนหมื่น
ไม่มีจำเรญ
ผลพืชแห่งหาย

๑ เหตุด้วยภุธร
ให้ทานศขพลาย
พฤตมาแปดนาย
ราษฎร์ได้ความเคือง

๑ เพราะแก้วกุญชร
เป็นสูงกรงไกร
ไปแล้วได้เคือง
เคืองทั่วแผ่นดิน

๑ จำจากนิเวศ
หายเหตุมุลทิน
จักได้คืนถิ่น
สิ้นความเดือดฉัน

๑ จะขัดเจ้าไว้
ฝ่ายบุราณมา
ว่ามีเที่ยงธรรม
ออกกันผิดความ

๑ ตามแต่บุพเพ
จรเกิดนางงาม
ไปบวชก็ตาม
งามอย่าน้อยใจ

๑ ๒๓ ๑

๑ บัดนั้นนางเทวี พิงท้าวสามี แค้นคาอาลัย
กราบลาเจ้าราชย์ สู่ปราศน์ในยอดสงสาร
๑ กอดโอรสราช แสนสนิทพิศวาส จรคลาดพิมาน
โถมยงให้สงสาร ครีโอลมกาฬพาลรุกษี

- ๐ หวาดไหวในการ สะทกสะท้าน บานจลนทีอินทรีย์
กัลยาพณชาติ โคกีสระอินอ่อน
- ๐ ใ้แต่นี้ไ้ย จะเห็นใครเลย เสมือนพระภุช
พระไปไกลนคร พเนจรอนดง
- ๐ แต่ก่อนจรคลาด ทรวงหลังคชาสน์ สดับด้วยเครื่องทอง
ไพร่พร้อมล้อมองค์ เทียวธงสลังทางเสด็จจร
- ๐ บางทีลิลลาค ทรวงรบทบาท เทียบราชอัศดร
พร้อมพฤษมนิกร สลอนเคียงเบื้องหน้าหลัง
- ๐ สองแถวถนนมาศ ประโคมปีพาทย์ ฆ้องกลองก้องดัง
ชมสายั้กระจายบัง เสียงสุริพร้อมเพรียง
- ๐ ไพร่เกิดพร้อมวัน หกหมื่นเป็นหลั่น พร้อมกันหมอบเคียง
แห่เจ้าเมื่อจะเข้าเวียง ประโคมเคียงมิเว้นวัน
- ๐ ค่ำกลับปรางค์รัตน ส่วนสาวกำมัด^๒ ถ้วนหมื่นหกพัน
รูปร่างอย่างแก่งสรรร พร้อมรับกลับที่สง
- ๐ ด้วยน้ำดอกไม้ คันธรสลับได้ หอมตลบองค์
พานรองของบรรจง มาถวายองค์ให้สำราญ
- ๐ แล้วบรรทมแท่นรัตน ชาวเทวีพัด วาตพาพาน
นางประจำการ ล้อมพิมานเสนีองค์
- ๐ ขับกล่อมกษัตริย์ ส่วนสาวกำมัด รูปร่างนางหงส์
กล่อมเจ้าเมื่อเข้าทรง ประทม^๓มีคาเคือง
- ๐ ใ้แต่นี้ไป จะเห็นหน้าใคร กลางพงดงเย็น
ลำบากยากเข็ญ เห็นแต่ไม้ชายมรคา
- ๐ เจ้าจะเอาแต่สิ่งสัตว์ คชสิงห์อัศโกลา กลางพนาแนวไพร
มาเป็นเพื่อนเชิญใจ ทั้ง[ร้าง]ไรในดงดอน
- ๐ เอาใบมรุษา มาต่างฟูกหมอน รองพระกายนอน
ท่อนไม้ต่างฟูกหมอน เกยเคียงนอนเมื่อบรรทม

^๑ ชมสาย(ปาก)=ชมสาย=เครื่องสูงชนิดหนึ่ง

^๒ กำมัด(ถิ่น)=กำมัด ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า กำมัด แทน กำมัด ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๓ ประทม(ปาก)=บรรทม

- ๑ ไปถึงภูผา แม่คิดอนิจจา แก่พระงามสม
จะบวชตัวเป็นโคดม เจ้าทรมชมจะเวทนา
- ๑ ทรงผ้าเปลือกไม้ คากรองสวมกาย ทั้งนั้งพิศขมา
ขวัญแม่แต่เสดสา^๑ เพราะลูกยาแม่ไม่เคย
- ๑ เอาผลพฤกษา สุกอ้อนแก่ม้า มา(ต่าง)เครื่องเสวย
กรรมแล้วแก้วแม่เอ๋ย ถึงไม่เคยก็จำเป็น
- ๑ นางในโคกคัลย์ ต่างต่างทุกข์พลัน พันที่จาจร
โถมฉายได้ล้ำเคญ ชลนังมีมิขาดสาย
- ๑ หมูนางชาวชะแม่^๒ ไร่ซึ่งแซ่ให้รักนาง
รันทดก็มีได้ ประหนึ่งไม่ต้องวาทา
- ๑ พายุร้ายพัดไม่โหย กิ่งไม้โปรยระนาด^๓มา
ทั้งต้นรากรุกขา ใหญ่น้อยมาระนาดไพร
- ๑ ประดูจนางทั้งปรางค์จันทร์ เมื่อครั้งนั้นให้ไร่ไร
มิได้เว้นวายใคร ให้ไร่ไรในราตรี
- ๑ เป็นปฐมมัจฉิมยาม ทำวอร่วมสุริยศรี
หยุดบงทงไฉล็กที่ ยกเรื่องนี้ข้างหนึ่งมา
- ๑ สร้างคนางค์ ๒๘ ๑
- ๑ กล่าวถึงนเรศ
นราธิเบศ เวสสันตรา
ครันรังสีแสง แจ้งทั่วโลกา
ผวาเต็น^๔เพิ่น^๕ ชำมระ^๖สระสง

^๑ เสดสา(ถิ่น)=ลำบาก

^๒ ชะแม่(ใบ)=หัวหน้าโขน(หญิงเฝ้าประตู่วัง)

^๓ ซึ่งแซ่(ปาก)=เชิงแซ่

^๔ ระนาด=ลัมระเนระนาด

^๕ เต็น(ถิ่น)=ต้น

^๖ เพิ่น(ถิ่น)=พื้น

^๗ ชำมระ(ถิ่น)=ชำระ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า ชำมระ แทน ชำระ ทุกแห่งที่มีปรากฏ

ทรงสุคนธรส
น้ำมันใส่เกศ
ภูษาล้วนทอง

สะอื้นสร้อยสน
ทับทรวงช่วงพริ้ว
เนาวรัตน์ควรเมือง

ดูงามบวร
ทรงมงกุฎเพชร
แล้วท้าวยาตรา

พร้อมด้วยกวีราช
พลแห่งสองฝ่าย
มีข้าลาลี

ลงจากคชา
สั่งให้ตรวจตรา
ถ้วนถ้วนถาวร

กินตามปรารถนา
มันชอบอันใด
เลี้ยงให้ทั่วกัน

๑ ผีผ่องแผ้วหมด

ตลบอบองค์
ธิเบศท้าวทรง
ทรงค่าควรเมือง

๑ ท้าวทรงคุณทล

ดูชั้นบันเทือง
เพชรพลอยแดงเหลือง
ใส่เบี่ยงหัตถา

๑ กำไลไฉกร

ละออตตา
เสด็จทรงขันธา
มาเกยหัตถิ

๑ เสรีทรงศรอาสน์

พาทยมั่งสามที
เท่าชายหัตถิ
สู่ที่โรงทาน

๑ เจ้าจอมโลกา

พระทัยไสศานต์
ประดาไพร่พล
โอฬารครบครัน

๑ ท้าวให้บ่าวมา

ข้าวย่ำปลากัน
ตามใจของมัน
[มันนินทาเรา]

๑ กำไล(ถิ่น)=กำไล

ไว้เป็นบานแผนก

ที่ดีแต่ดี

อย่าทุบตีเขา

เหล่าพวคนิวก^๑

ชวนลูกชวนหลาน

บางกินข้าวปลา

มาแล้วให้ฉาว^๒

ลงบางยกยอ

พ่อไปเป็นที่

มาขอคชไกร

จึงเหล่าพนิกร^๓

ให้ท้าวธทรง

ที่นี้ลูกแก้ว

แต่จะนั่งทุกขวิธอน

แต่นี้รำเพย

นับวันแต่หมอง

แกล้งถอนแกล้งตัด

ยากมาจะพึงใคร

๑ ชอบสิ่งใดแจก

แจกให้เป็นเหล่า

ที่เมาแต่เมา

เราจะเป็นเวร

๑ เมื่อนั้นกระยาจก

ชวนกันเข้ามา

รับพระทานรักษา

ตามบรรดามี

๑ ลงบางกินเหล่า

ว่ากล่าวตามที่

ว่าพอใจที่

ศิรวังท

๑ เพราะพราหมณ์จึงไร

พาไปจากกรุง

ยุยอนนิตรงค์

พิโรธพ่อเอย

๑ พ่อจะไปไกลแล้ว

จะพึงใครเลย

พ่อทูลกระหม่อมเอย

คุณเอยจะไกล

๑ ौर่วมโพธิ์ทอง

เพราะคนราน^๔โบ

กำมจัด^๕เสียไกล

เสมือนพ่อใจดี

^๑ นิวก(ปาก)=วนิวก

^๒ ฉาว(กิน)=เสียดัง

^๓ พนิกร(ปาก)=พสกนิกร

^๔ ราน(โบ)=ตัด,ลิด

^๕ กำมจัด(กิน)=กำจัด ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า กำจัด แทน กำจัด ทุกแห่งที่มีปรากฏ

สั่งให้เสนา
ร้อยเอ็ดกรูเมือง
ให้แต่งพาชี

ประดับด้วยทอง
นาร้อยเอ็ด
ถ้วนทุกคนนั้น

หญิงชายเท่าสม
บังเกิดโกลา
ข้องสาธุการ

ร้อยเอ็ดกษัตริย์
ว่าทานทั่วหน้า
รับทานทั่วให้

ฟังเทวาลัย
รับเอานารี
ทั้งมิ่งอศวา

เอ็ดคนบ่น้อย
เป็นคนพันร้อย
ถือเครื่องทุกตน

ท้าวแกลังแต่งให้
เป็นคนร้อยสิบ
ถือโลโตรี

๐ เมื่อนั้นราชา
แต่งพระยาหัตถ์

รุ่งเรืองจุฬี
ตัวดีเท่ากัน

๐ ม้าทั้งร้อยสอง

ย่อมเครื่องเบญจกัณฑ์
เสร็จเครื่องสาวสวรรค์
ท้าวสวรรค์ให้ทาน

๐ ไคนมถวายนม

ครบทุกประการ
เทวาทุกสถาน
ทุกสถานน้อยใหญ่

๐ แล้วให้อุบัติ

ทั่วทุกกรุงไกร
อย่านานรีบไป
จงไวเกิดหนา

๐ ร้อยเอ็ดกรูไกร

ชวนกันเข้ามา
มีทั้งรถา
คชาข้าคน

๐ นายหนึ่งข้าร้อย

ทั้งร้อยเอ็ดคน
กับสิบเอ็ดคน
คนฝ่ายนารี

๐ ฝ่ายข้างผู้ชาย

ท้าวฝ่ายอิติ
เอ็ดคนโดยดี
ถ้วนดีเท่ากัน

ยอกรฐลี	๐ เสร็จแล้วภูมิ
เดชะเข้าได้	เหนือสิโรอัน
ขออุกักรรรม	ให้ทานทุกวัน
	แห่งสัพพัญญู
	๐ ขอจงกำมจัด
โลกียรีงวัด	ปราศจากโทโส
ทิสุมิโห	เอโกมโน
ขณะมารสีหมู่	เข้าสู่นิรพาน
	๐ แล้วจึงภูมิ
หล่อหลังวารี	เหนือธรรมทาน
บังเกิดอัศจรรย์	ทุกชั้นวิมาน
ห้องสาธุการ	สะท้อนสำเนียง
	๐ สะเทือนเสียงสาย
พระพิรุณโปรยปราย	อีกทีก็สำเนียง
เมฆหมอกอรกา ^๑	วาตาครีนเสียง
ฟ้าแลบแปลบเปรี้ยง	เมรุมาศหวาดไหว
	๐ อัศจรรย์บรรพต
ระทวยระทด	ครีอหวายลงไฟ
พระสมุทรกลักรอก	ละลอกฉานไหล
พันธุ์ปลาน้อยใหญ่	มีในสายสินธุ
	๐ ธรณีบรรพต
ตรอกห้วยเหวผา	ครุฑาสุรินทร์
รากษสคนธรรพ์	ครันครันไพรสินธุ์
นาคานาคิน	ทั้งกินรากกร

^๑ อรกา(ปาก)=อนธกา

อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์

มานพกุมภัณฑ์

สัตว์ในดงดอน

เจ็ดวันแจกทาน

ภาณุมาศผาดแจ้ง

มีดมลอนธกา

ขึ้นเฝ้าทรงเดช

พร้อมองค์นารี

ประนมบังญจาศ์

ลูกรักสองราช

ไปพรุก^๑เข้านี้

ลูกชอกราบลา

จะขัดใจไพร่

ทั้งพระบิดา

เพราะชาวเวียงชัย

สิ่งของในคลัง

ไม่เอาของใคร

ว่ายังไม่ดี

๑ จันทราอาทิตย์

ทั้งวิทยากร

ช่วยกันถวายพร

ขจรนักษณา

๑ ในเมื่อภูบาล

เข้าค้าเวลา

แสงลับบรรพตา

ราชากลับปราศ

๑ ขวณองค์นักเรศ

เกศน้อมบังญจาศ์^๑

มีพริ้มมปราง

ทางทูลชอลา

๑ จงทรงอนุญาต^๒

ลาบาทบิดา

จรลีสู่ป่า

จากฝ่าบาทไท

๑ อยู่ข้ามได้

ทั้งหลายโยไพร

มารำคาญใจ

คงไม่โยตี

๑ ให้ทานธำ

เกิดด้วยบารมี

ให้เป็นราศี

ตรึงกันยุยอน

^๑ บัญจาศ์(ปาก)=ท่ากราบเบญจาศ์ประดิษฐ์

^๒ อนุญาต(ปาก)=อนุญาต

^๓ พรุก(ถิ่น)=พรงนี้ ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า พรุก แทน พรง ทุกแห่งที่มีปรากฏ

เกิดด้วยบารมี
 ลูกมิดีอ่าน
 หวังจะเป็นมุนีวอน

เมื่อตนวายปราณ
 จักทนทุกข์ยาก
 ลูกมิเจตนา

น้อมศิโรรัตน์
 อิกกษัตริย์
 มาสู่พระคุณ

ทูลหัวของข้า
 มารดาอนุญาต
 พรู่นี้จะไกล

จักทรงพรต
 ตามเวณี^{*} รัต
 จงพระมารดา

ได้ฟังเจ้าว่า
 เนตรปรอยย้อยลง
 เสาวนีย์สุนทร

๐ หนึ่งคหสี

ไซ้มีแต่ก่อน
 ให้ทานบุญชร
 โปรดพระบิดา

๐ ใครไม่ทำทาน

สู่สถานรกร
 ลำบากกัลปา
 ทรัพย์มาด้วยบุญ

๐ ว่าแล้วกษัตริย์

ลาท้าวเจ้าคุณ
 มัทธิเนื้อย
 พระชลนีใน

๐ ถึงกราบบาหา

ลูกจะขอลาไป
 ประสทพรชัย
 ไปสุรวป่า

๐ บวชเป็นดาบส

สืบสร้างจรรยา
 เขตแต่ก่อนมา
 ไมทนาอวยพร

๐ บัดนั้นมารดา

เคืองคาอาวรณ
 ดำรงองค์อ่อน
 แก้อ่อนวอนบุตร

* เวณี(ปาก)=ประเวณี,ประเพณี

ว่าเจ้านี้แล
มิใคร่จะให้ไป
แต่ว่าปิตุรา

เจ้าจอมกษัตริย์
สุดรู้สุดคิด
ชะรอยเวรี

ก็เมื่อเล่าแล
แต่องค์เดียวโดด
ระวังระไว

มัทรีธิดา
ฟังแจ้งคดี
(.....ขาดหาย.....)

๐ ว่าเกล้ากระหม่อมดิฉัน
ด้วยท้าวผัวขวัญ
ให้อยู่บุรี
ยากง่ายตายเป็น
ลูกรักกุมหน้า

ได้ฟังขงดา
ว่าเจ้าพ่ออา
ปากกว้างทางไกล

๐ ทองแสนซังแม่
ดังดวงชีวา
ไกลพระมารดา
ไม่มาปรานี

๐ แม่ทูลแม่ทัด
ตรัสขาดวาที
ท้าวไม่ดูดี
มาแล้วแต่ไกล

๐ ให้ลูกพลัดแม่
แม่จะเห็นหน้าใคร
ไหนด^๑แลสุดใจ

พระองค์จงดี
๐ อนึ่งกัลยา
เชิญอยู่ปรางค์ศรี
นารีทูล(พลัน)
(.....ขาดหาย.....)

พาลกลัวราชทัณฑ์
จรรจรัสสุปา

๐ จะพรากข้ามัทธิ
ลูกมิเจตนา^๒
ขอเห็นภัสดา
ภาษา^๓เชิญใจ

๐ เมื่อนั้นราชา
วาจาปราศรัย
เจ้าอย่าจรไป
ดงใหญ่กันดาร

^๑ โหนด(ก้น)=ต้นตาลโตนด

^๒ เจตนา(ก้น)=ไม่สนใจ,ไม่ใส่ใจ

^๓ ภาษา(ปาก)=ประสา

ป่าชฎหนามหนา
ยุ้งร้นเหลือบร่าน
สัตว์นี้กันด่าน

ขึ้นน้ำชีวา
เร่นอนขวางด่าน
กระวัดรัดตาย

เขาเรียกว่าหมี
เขี้ยวเล็บยาวรี
ถ้าเจ้าพ่อเห็น
ฤทธิ์แข็งกล้า
เขาเลียมเลียมยาว
ใครเข้าใกล้มัน

มันมีเดชะ
มันกินแต่หนาม
แผดเสียงเกรียงไกร

ฤทธิ์แรงแข็งกล้า
หน้าตารุงรัง
ขบสัตว์กัดกิน

๑ ล้วนแต่แฝกคา
ทั่วป่าไพรสาณท์
มากพันประมาณ
หาญจนตัวตาย

๑ อชะตารา
งูเหลื้อมตัวลาย
สัตว์มาพาลไว้
กินได้ทั้งเป็น

๑ อชฌมานามมี
ฤทธิ์เขี้ยวเข็น
สู้มิยากเย็น
จำเป็นตัวสั้น

๑ อนึ่งควายป่า
เที่ยวคลาตรัง
ฝูงราวเป็นพัน
ไล่พันบรรลัย

๑ ยังเหล่าขัดตะ^๑
กว่าสัตว์ตัวใด
เล็ดทรมาคอไหล
ใครพึงขวัญบิน

๑ ยังเหล่าพยัคฆา
เที่ยวล่าไพรธณท์
หน้าซังเสี้ยลิ้น^๒
เคี้ยวลิ้นทั้งตัว

^๑ ขัดตะ(บาลี)=แรด

^๒ ส่องวรรณคดีนี้เป็นของสำนวนที่ ๒

เรียกว่าสังโทศ^๑
มันเที่ยวคาบไม้
เจ้าไม่คิดกลัว

หน้าตาว่าวาว
ยืนเสียวแต่นก
ยังเจ้าจะไป

ฟ้าแลบสนั่นเปรี้ยง
จักไปอยู่ป่า
เชิญอยู่บุรี
ได้ฟังคดี
คุณอย่าหลอกความ
ลูกมีระทา

สุดสิ้นชีวิต
แม่นสัตว์ร้ายกาจ
จะไปจนย่อย

ไปต่างมิดพรำ
เบื่องหาเป็นพระ
เส้นหญ้าปล้องอยู่

๑ ยังสัตว์หนึ่งโสด
หมิ่น^๒สาบพองหัว^๓
ใครฉายติดตัว
ที่จะตามผัวไป

๑ ยังเหล่านกเค้า
ร้องฉาวก้องไพร
เจ้าจะมาตกใจ
ได้กระไรมัทรี

๑ แต่อยู่ในเวียง
กลัวเพียงขวัญหนี
ยิ่งกว่าพันทวี
นี้เกิดลูกอา

๑ บัดนั้นมัทรี
นารัฐลมา
กระหม่อมดิฉานเลยหนา
ระทดถดถอย

๑ หลงตายไม่คิด
คิดจะไปจนย่อย
ข้าบาทมิถอย
ลูกน้อยไม่อยู่

๑ จะเอาองค์ข้า
ถางป่าไปสู้
แขวะแก้วช่วงชู
คลองคูทางไป

^๑ สังโทศ(ปาก)=สังทูต=เสื่อปลา

^๒ หมิ่น(ถิ่น)=เหม็น

^๓ พองหัว(ล้านวนถิ่น)=กลัวมาก

แก้กษัตริย์ภัสดา
 แมนยากแมนร้าย
 ข้าบาทตั้งใจ

นำจิตคิดหมาย
 ลางหญิงหาชาย
 หาแต่รูปดี

รู้สหนีหน่าย
 อันว่าผู้หญิง
 ยากนักพันตัว
 ครั้นเมื่อฤดูหนาว
 มิได้เกียจคร้าน
 ข้ามระพักตรา

แต่พอประมาณ
 เกินกว่าผู้ชาย
 ขมื่นขัดสี

กว่าจะได้ผู้ชาย
 ถึงได้ร่วมสุข
 ครั้นผิวร้าง^๓ไว้

๐ มิได้คาเคื่อง

ว่าจากโกไคย
 ขอตายกลางไพร
 ต่อให้สามี

๐ ลางบางผู้ชาย

หาหญิงผู้ดี
 กระกุลอันมี
 ภิรมย์สมตัว

๐ ลางบ้างผู้ชาย

ทิ้งไว้คนหัว^๑
 ที่คิดหาตัว
 สงสารนักหนา
 ๐ ยามเมื่อรุ่นสาว
 ในหมั้นตา
 การจะสรวงคงคา
 มิให้ราศี

๐ แม้กินอาหาร

มากนักมักพี
 มักไม่ยินดี
 น้ำมันดีใส่เสีย

๐ อดส่ำ^๒แต่งกาย

มาเป็นคู่เซย
 ผิวทุกข์ทำเฉย
 ออกใหม่ได้ขม^๔

^๑คนหัว(สำนวนถิ่น)=หัวเราะ

^๒อดส่ำ(ปาก)=อดส่ำ

^๓ผิวร้าง(สำนวนถิ่น)=ผิวทิ้ง

^๔ออกใหม่ได้ขม(สำนวน)=เป็นทุกข์อย่างแสนสาหัส

เอาหัวเกยหมอน
แต่นั่งแต่คิด
เมื่อคิดปรารมภ์

จรจากพรากพลัด
ลูกชอกอาบลา
เป็นทุกข์ทุกใช้

ผู้เฒ่าเล่ามา
หญิงใดเป็นม่าย
เป็นที่คนหัว

ยศศักดิ์สมบุรณ์
ข้าพาสใช้สอย
ทั้งนั้นทั้งนี้

ครือยานวารี
เป็นที่ลือล็บ
เมืองร้างพระยา

ครือหญิงโสกา
แต่ล้วนหมองเศร้า
เสมือนข้ามตรี

๑ เวลาเข้านอน
ครวญหาคู่ชม
จิตให้ระบม
ยังจะสมความสบาย

๑ บัดนี้ภษัตริย์
สมบัติเดียวตาย
ได้ฝ่าบาปไท
ยากง่ายเพราะผิว

๑ อนึ่งบิดา
เชื่อว่าหญิงชั่ว
ความอายติดตัว
ทั่วทั้งบุรี

๑ แม่เกิดในกระฎุมภ์
เงินทองมากมี
นับร้อยกัถิ
มีกันนินทา

๑ อนึ่งชนนี้
ปราศจากธรรมา
กลับไร้มัจฉา
ใครจะมาดูดี

๑ จันทรตกสุธา
ปราศจากสามี
ใครจะกล่าวขวัญดี
ที่ร้างผัวขวัญ

ลูกจะขออยู่ด้วย
บัดนี้ทรงเดช
ขอไปเห็นกัน

ได้ฟังพจนา
เปรื่องแก่งาม
ทรงฤทธิ์คิดเห็น

ดูก่อนhraเจ้า
พ่อปล้ำ^๑ร่ำห้าม
ไปด้วยภัสดา

สองเยาวนัตตา
จะขอเจ้าไว้
จะคลายกมล

ได้ฟังคดี
พระทัยเดือดตัน
ทูลกิจบิดา

พระคุณเมตตา
จะขอเอาไว้
เกล้ากระหม่อมดิฉาน

๑ ถ้าท้าวธม্মว
จนสิ้นชีวิต
ปราศจากเขตชั้น
เมื่อวันยากเย็น

๑ เมื่อนั้นราชา
สุดาจาเจร
ตามความเคืองเข็ญ
เป็นจริงธิดา

๑ ท้าวตรัสว่าเล่า
พระราชขัณฑ์ดา
มิตามบัญชา
สู่ป่าไพรสณฑ์

๑ ตามบัญชาเจ้า
บิดาทำงาน^๒
ให้อยู่ไพรยนต์
ในมณฑิรา

๑ บัดนั้นมัทรี
เทวีแค้นคา
อกพลันโมหา
วิจนาใส่สาร

๑ สองทรรกา
สองพระเจ้าหลาน
ให้อยู่พิมาน
พระทานให้ไป

^๑ ปล้ำ(ปาก)=พยายาม

^๒ ทำงาน(เขมร)=หว่านโย

นิเวศนาถา

ถูกขอไปด้วย

เป็นที่ชื่นใจ

อยู่ไพรล้าบาก

[คนหนึ่งนอนซ้าย]^๑

จักอุ้มกายา

ได้ทุกข์ทุกข์

ชาติจะได้

น้ำท่าพื้นไฟ

พี่น้องทั้งคู่

ถูกครี้อดวงใจ

ใครห่อนแขวก^๓ฝ่า

ได้ฟังนางตรัส

เห็นดู^๔อนงค์

หลานน้อยทั้งคู่

ว่าไฉ่นั้

จรรจากอัยกา

ใครจะเป็นเพื่อนองค์

๑ ด้วยองค์ภัสดา

จะมาให้ใคร

เป็นเพื่อนคู่ม้วย

อยู่ในราวป่า

๑ ได้เป็นเพื่อนยาก

จะได้เจรจา

คนหนึ่งนอนขวา

เมื่อนิทราใน

๑ ดงกว้างยากง่าย

จะได้เปลี่ยน^๒ใจ

หายามาใส่

ไว้ให้ค้นหา

๑ พ่อจะให้อยู่

สุดรู้บิดา

ถูกในชีวหา

ตาจิตคิดดู

๑ บัดนั้นกษัตริย์

มิตรมิ่งดังอยู่

สององค์น้อยอยู่

จะเข้าสู่ดง

๑ ท้าวให้โคก

พี่น้องสององค์

สู่ป่าไพรระหง

ในดงเล่าเลย

^๑ วรรคนี้เป็นของสำนวนที่ ๒

^๒ เปลี่ยน(ถิ่น)=ปล้ม

^๓ แขวง(ปาก)=แขวก

^๔ เห็นดู(ถิ่น)=เอ็นดู

ชาวระแม่พร้อมเพรียง
 บ้างแต่งข้าวของ
 แต่นี้หลานเอย

เคยทวงกูษา
 เมื่อเสด็จประพาส
 ชาวระแม่สองฝ่าย

ระทิงซึ่งแซ่
 กลับหลังยังปรางค์
 ด้วยนำมาลา

ม่านมุ้งวาดา
 แต่เข้าเสภา
 เปรียงพร้อมกันสิ้น

จะเห็นหน้าใคร
 จะเอามฤคา
 เอาป้าระหง

แต่นี้ดำหนัก
 ยามสรงยามเหวย^๒
 เจ้าไปไพรเถื่อน

๐ ยอมยังอยู่เวียง

เคียงอยู่คู่เซย
 พานทองรองเสวย
 ใครเลยแต่งถวาย

๐ แต่ก่อนหลานย่า

สิทธิพัฒน์มีคลาย
 ทรงราชยานฉาย
 วิธถวายวาดา

๐ พร้อมด้วยเครื่องแห่

แต่เหล่ายุพา

สะสางกายา
 ลายทานปักชิน

๐ เมื่อจะเข้าไสยาสน์

ผงกะยะมลทิน
 พักตราเจดฉิน

ขับพิณล้อมวง

๐ ตั้งแต่นี้ไป

เมื่อไปกลางดง

เข้ามาล้อมวง

เข้ามาเป็นเรือน

๐ โอ้พระหลานรัก

จะเย็นเป็นเถื่อน

ใครเลยเป็นเพื่อน

ใจเสมือนขาดหาย^๓

^๑ วิ(ถิ่น)=พัก, โบก

^๒ เหวย(ถิ่น)=เสวย

^๓ บทนี้เป็นของสำนวนที่ ๒

ทั้งหกโหมมนัส
แต่คำเท่ารู้
อำมาตย์มากมาย

ปฐดาวาวแวว
ประดับกบแก้ว
งอนรบบรรจง

สลักฉลุ
นับประทับพลอย
ฝาประดับจับแสง

เลือกสรรอัสดร
ประดับรถแก้ว
หยุดแถบทวารว

มัทรีธิดา
ผิวผ่องหมองพักตร์
เจ้าคุณสองศรี

อันจากบาทท้าว
บุญข้ามัตรี
จักคอยรักษา

๑ ในเมื่อกษัตริย์

อุบัตินัยหมาย

พวยพุ่งสุริฉาย

แต่ถวายเป็นพร

๑ พื้นแก้วแกมทอง

สองแนวกำบัง

เอาเพชรหลายวง

ปักธงแกว่งไกว

๑ ที่นั่งข้างปรุ

นิลประดับจับแสง

เพชรพลอยเหลืองแดง

นิลแกล้งรจนา

๑ แยกประดับจับอง

ชาติสินธพมา

เสร็จแล้วนำมา

คร่ำท่าภูมิ

๑ บัดนั้นกัลยา

กราบลาสองศรี

นางพุดดี

อย่าทรงวิจักษ์

๑ ถึงพระผ่านเกล้า

สู่ด้าวยิกา

ยังมีมรณา

นัดตาสองคน

อยู่ให้สุขขา
คอยด้ามรงกาย
ว่าแล้วนิรมล

ลงจากปราสาท
พร้อมด้วยสาวใช้
ถึงนั่งรถชัย

พระเวสสันดร
ทำทักษิณา
สามรอบขอบที่

เอาจงค์ท้าวไท
ยกเยื้องย่างบาท
เหลียวดูโยธา

ให้ขุนเสนี
เงินผ้าตราไตร
หวังจะให้พระองค์

ขับรถคลาคลาด
ถึงประตูพารา
เงินผ้าทุกประการ

ให้ทานเสียหมด
สะอื้นสร้อยสน
ประทานเสนา

๐ จงพระบิดา
ปราสาทไพฑยนต์
อย่าให้ลืมตน
กราบชนนีใน

๐ แล้วอุ้มสองราช
สุราชรถชัย
ต่างให้รำไร
ทำให้สำมี

๐ บัดนั้นภูธร
ยกกรรฐี
บิดาชนนี
ภูมีทูลลา

๐ แล้วทรงศรัทธา
เห็นพระบรรพต
สุราชรถถา
แน่นหนารถทรง

๐ ส่วนนางผุสดี
พาของไปส่ง
ใส่ในรถทรง
จ้านงให้ทาน

๐ ครั้นแล้วพระบาท
จากหน้ารถทรง
เจ้าฟ้าอวยทาน
อันทานมารดา

๐ ใส่ไปในรถ
ท้าวปลดภูษา
ภูณพลชฎา
บรรดาไปส่ง

ท่านอยู่ภายหลัง
 อยู่ตามความสัตย์
 ท่านช่วยบำรง^๒
 ท่านอย่าได้เคือง
 ถ้วนทั้งหกหมื่น
 ว่าแล้วเจ้าฟ้า
 รถมตามมรรคา
 แสงเพชรแสงนิล
 ธงแกว่งปลายงอน
 กระจายพรายพร้อย
 กระดังบังกลับ
 เชี่ยวขาวเหลือง[แดง]
 รถพาผันผาย
 บัดนั้นพระองค์
 หน่อพระศาสดา

๐ พลงให้สอนสั่ง
 พังเราอย่าลง^๑
 สันทัดซื้อตรง
 สององค์(อัยกา)
 ๐ เชิญกลับคืนเมือง
 ถึงเราเลยหนา
 เชิญอยู่สุขขา
 ชับพาชีจร
 ๐ ภาณุมาศพาดพา
 จากพระนคร
 จับแสงทินกร
 จรจับกับแสง
 ๐ ต้มหูพู่ห้อย
 นิลพลอยพรายแพรว
 ยับยับจับแสง
 แวรวับจับตา
 ๐ แต่เข้าเท่าบ้าย
 ฝ่าอุดรรา
 ลูกไถลงป่า
 อูราสามราญ^๓

๐ จบ ๑๖ ๐

๐ ยังมีพราหมณ์พฤตมาจารย์ สี่คนเดินด่าน
 จักไปรับทานพระภุช
 ๐ เมื่อวันท้าวจากนคร เงินตราผ้าผ่อน
 ภุชให้ทานนานา

^๑ วรรคนี้เป็นของสำนวนที่ ๒

^๒ บำรง(ถิ่น)=บำรุง

^๓ สามราญ(ถิ่น)=สำราญ

๑ สี่คนเป็นคนพาลา แต่เข้าทำวคลา

ศาลามาระยะกับเมือง

๑ ถึงเขตินเวศคาเคื่อง มีหันจอมเมือง

จะรับเครื่องประทานมิได้

๑ พุ่งเถียงแก้กันวุ่นวาย ว่าสู้กันไช้

ทำให้เราพลอยเสียการ

๑ คนหนึ่งว่ามึงอย่าพาล ถ้อยคำว่าขาน

มึงหาญมึงมาแต่สวน^๑

๑ ยังดีกูนี้ไปชวน มาทำสำนวน

ยียวนว่าเพื่อนนอนตาย

๑ พร้าหมอนหนึ่งว่ามึงกลัวตาย เราไปชวนนาย

มุ่งหมายว่าจะมากดางคืน

๑ คนหนึ่งว่าเราคิดอื่น จำเป็นแข็งขึ้น

ตามไปขออื่นสักสิ่ง

๑ ทั้งสามฟังเล่าเห็นจริง แล้วพากันวิ่ง

ตามรอยม้ามึงรถา

๑ บัดใจเขาในไพรป่า ท้นองค์เจ้าฟ้า

พร้าหมอนจะขวางหน้ารถทรง

๑ กุมเกล้าทูลท้าวโดยจง ขอตัวม้าทรง

สี่ตัวจ้านงครบก้น

๑ ข้าเฒ่าจรด้ามิทัน เมื่อท้าวแจกบัน

ข้าวของสักอันมิได้

๑ ราซังฟังพร้าหมอนลีนาย ว่ายังมีได้

รับประทานไม่ได้สักสิ่ง

๑ กรุงกษัตริย์โสมนัสยิ่ง มิเสียตายสักสิ่ง

ยวดยิ่งแก่ทางนิรพาน

^๑ มาแต่สวน(สำนวนถิ่น)=มาคนเดียว

- หยุตฺรท้าวปลดอัศวบาล สี่ตัวรักษา
ให้พฤตมาจารย์พาไป
- ยิ่งแต่รถแก้วแววไว งอนไกวไม่ตกสุธา
ดลใจเทพไทยรูกษา
- นิรมิตกายา เป็นละมั่งกว้างทอง
เข้ามาพร้อมเพรียง
- หางหุตุสมกลมเกลี้ยง สี่ตัวเข้าเคียง
พร้อมเพรียงพาราจรจร
- ปางนั้นพระเวสสันดร เห็นมฤคาทอง
จรเต้าเข้าเคียงรถธา
- กรุงกษัตริย์ตรัสบอกพนิดา ดูก่อนน้องอา
มฤคาพาธเราไป
- เร็ววิ่งตามท้องคาไล ครีอดังมโนมัย
ชาวในเขาหัดจัดการ
- สมลักษณะสมหน้าทุกประการ ดุงามวิจิตร
ประมาณดังทองทาบทา
- ตาดำดำนิลมุกตา หูห่างสง่า
ซักรถเรากลานาตุ
- นวลระหงองค์นาฏวรทู^๒ แจ้งจิตพิศดู
ก็รู้ว่าเทพล้ำแดง
- กำมัลลัง^๓ซักรถด้วยแรง มิได้ขัดแย้ง
ลอยเลื่อนเสมือนแก่งหัดปรีอ
- มรคาเคลื่อนลัดตัดครีอ ไม่ไร^๔ไม่ครีอ
สนั่นแต่เสียงรถชัย

^๑ บทนี้มีเฉพาะในสำนวนที่ ๑

^๒ วรทู(ปาก)=วรุ,พรุ

^๓ กำมัลลัง(ถิ่น)=กำล้ง

^๔ ไร(ถิ่น)=อะไร

- ยังมีพราหมณ์หนึ่งเห็นใจ ชานชายคาไล
รู้ว่าทำวให้เสด็จมา
- จักออกไปอยู่ขวางหน้า เสด็จด้วยรถ
เจตนาจะใคร่ได้ชม
- รู้ข่าวพราหมณ์เฒ่าลนแล่นตามจุมพล
บัดคลมิเข้ามาทัน
- ถึงขวางหน้ารถจอมขวัญ ทูลขอรถอัน
ช้าเฒ่าไม่ทันตามมา
- รู้ข่าวหลายคราแล้วหนา ทำววยทวนหนา
ทั้งยกทั้งยอบารมี
- พระองค์ศรีสมุทรวาริ เป็นที่ยินดี
แก่ฝูงภุมรีอาศัย
- ครั้นนี้ไม่มีอันใด ยังแต่รถชัย
ทำวให้ควรให้เป็นทาน
- แก่เข้าเฒ่าพฤตมาจารย์ ยากจนทรมาณ
พิการคลานมาตามขอ
- หนหลังทั้งหลายยกยอ ว่าไม่ย่อท้อ
เกือกก่อแต่ทานบารมี
- กษัตริย์ฟังพราหมณ์ (พระทัยยินดี)
ผู้มีเสด็จจากรถทรง
- ตรัสแก่มัทรีโหมยง เชิญเจ้าเสด็จลง
ทั้งสององค์เวยวอดเส่นหา
- (ฟังทำวนางเจ้า) ไคลคลา อุ่มองค์ยุพา
สู่ร่มรุกขาลำมราญ
- กษัตริย์เรียกพราหมณ์ปมึนนาน เข้ามาเกิดทาน
อย่านานทานพาเอาไป

- เราให้มีได้เสียใจ นำจิตเราคิดไผ่
ตั้งใจเอาพระนิรพาน
- พราหมณ์เฒ่าฟังท้าวกราบกราน แล้วรับพระทาน
ไปยังสถานแห่งตน
- ปางนั้นหน่อพระศพล ตรัสเกล้ายุบ
แก่นาฏนิรมลมีตรี
- เจ้าจงช่วยเพิ่มบารมี ในครั้งครานี้
เห็นที่จักยิ่งขึ้นไป
- ตัวเรามาจากโกโคย ไม่มีสิ่งใด
จะยกให้ไปเป็นทาน
- แก่เฒ่าผู้พุดผาจารย์ ให้รถเป็นทาน
เยวมาลยียอย่าได้หมองศรี
- แม้เราเดินในวิถี ที่จะอุ้มชาติ
มีตรีอุ้มศรีกันหา
- ฟังท้าวนางเจ้าทูลมา แม้โดยรถ
ตัวข้าช่วยเพิ่มบารมี
- มิได้เคืองฝาคู่ ในครั้งครานี้
มีตรีมีมาเสียใจ
- ว่าพลางโฉมนางอรทัย อุ้มลูกสายใจ
คลาไคลไปตามมรรคา
- ทานกันท์สองร้อยเก้าตรา เสร็จเรื่องพรรณนา
ยกวนประเวศน์ต่อไป
- ส่องค์เข้ดงแนวไพร สำมราบานใจ
ด้วยผลมาลัยในป่า
- กาพย์ ๒๒ ◦
- ปางนั้นหน่อชินศรี ชวนมีตรีจรลีลา
ตามแถวแนววิญว
- สลักอย่างแก่งปลุก ทองดอกลูกงามไสว
สองฝ่ายชายทางไป ไบรมชิดปิดสุริยา

๐ ลางต้น(ทรง)ดอกบาน อิงมีอยู่นั้น	หมู่แมงพานเกษมสันต์ กลิ้งเคล้ากันกับภุมรา
๐ พระพายชายพัดหวน กาหลงส่งรสมา	รสรัญจวนจับนาสา สี่กษัตริย์(คล้าย)อารมณ
๐ ลำดวน ^๑ หวนรสเสลา รวรินกลิ่นสุขรมณ	ดอกคัดเค้าหอมระงม ระงมรวยด้วยวาตา
๐ สารภีศรีนางแย้ม ขงโคทั้งโยทะกา	การหนึ่ง ^๒ แถมด้วยมะลิลา ดอกรักฟ้ามาทรงรถ
๐ ยี่ลู่ ^๓ ทั้งบุณนาค พยอมหอมส่งรส	หอมหลากหลากทุกพันธุ์หมด หัดบงกชรสหอมหวาน
๐ ปางกษัตริย์ชัตติวงศ์ ถ้วนถึมีทุกประการ	ทั้งสี่องค์ชมล้ำมราญ ในไพรสาณที่ดูหลากหลาย
๐ บางต้นมีลูกสุก ชาลิวนอนบิดา	เป็นช่อชุกกิ่งค้อมมา จักภักษาลาผล
๐ เทวามารู้เค้า บันดาลกริชาพล	เห็นดูเจ้านิรมล ไม่มีผลให้ค้อมมา
๐ ฝาลาสูงร้อยโยชน์ ท้าวเอี่ยมพระหัตถา	ยอมอ่อนโอนมานูชา เลือกเก็บมาให้ชาลิ
๐ เสวยพลางทางหรรษา เหลียวเห็นผลไม่มี	แก้วกัณหาผู้มีศรี วอนชนนี้มีได้นาน
๐ เทวาในพนาเวศ เข้าค้อมพุกษาสาร	ครันรู้เหตุก็บันดาล ดอกลูกบานอยู่ไสว
๐ บัดนั้นพระมัทรี ช่อชุกสุกแดงไป	ได้รุกขีอันมีใน ให้อรทัยแก้วกัณหา
๐ นึก(ได้ค้อมไปให้) เทพไทในพุกษา	ท้าวมิได้ป่นาพา ด้วยบุญญาบารมี

^๑ ลำดวน(ถิ่น)=ดอกลำดวน

^๒ การหนึ่ง(ปาก)=การะบุหนึ่ง=ดอกแก้ว

๐ ทั้งสี่กษัตรา	มีบุญญาล้ำโลกี
ส่วนของศัท้าวสามี	เบื้องหน้านี้ลูแก่ธรรม์
๐ มัทธิศรีแจ่มฟ้า	เห็นพฤกษามาอัศจรรย์
ทูลถามท้าวผัวขวัญ	ตามอัศจรรย์บันดาลมา
๐ โปรดเกศเหตุดังนี้	ข้ามัทธิมิแจ้งฉาน
เดินมานี้ช้านาน	ให้บันดาลดังนี้หนา
๐ ผลไม้ไม่มีใจ	ย้อกระไรจึงค้อมมา
เสมือนหนึ่งมีวิญญา	ค้อมลงมาหาสองศรี
๐ กระหม่อมฉันแลเห็นกลัว	พองชนหัวกลัว(ขวัญหนี)
ว่าแล้วพระมัทธิ	ย้อขูลิ้นมัสการ
๐ แก่ท้าวผู้ผัวขวัญ	แล้วจรรจรัดมามินาน
เทวามาบ้นดาล	ห้วยเหวท่านบันดาลหาย
๐ โดยไกลเมืองไชยเชษฐ	ถึงเมืองเจตราชได้
สามสิบโยชน์ประมาณไว้	ท้าวย่อให้วันเดียวดล ^๒
๐ เทวาท้าวปราณี	กลัวภูมิหยุดหลับนอน
ด้วยบุตรสุดสายสมร	ยังอ่อนน้กจกรำคาญ
๐ แต่องค์ท้าวเอกา	จะรักษาสามเยาวมลาย
ปาฏิภัสตร์ก้นดาน	ประมาณให้ได้ราตรี
๐ ยามเช้าท้าวจากเขต	พระไชยเชษฐบุรีศรี
สุริยาชายศิริ	ถึงธานีศรีเจตรา
๐ เมืองนั้นอันใหญ่กว้าง	พลม้าช้างมากตราไทร
มีปรางค์อย่างดั่งสัสา ^๓	พิศเสมารอบธานี
๐ เชื้อองค์พงศ์พระยา	หกหมื่นตราเจ้าธานี
พลไพร่ได้สุชี	ไพร่หาไม่มีพา

^๑ พองชนหัว(สำนวนถิ่น)=กลัวมาก

^๒ บทนี้มีเฉพาะในสำนวนที่ ๒

^๓ ดั่งสัสา(ปาก)=สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

- ๐ หัวเมืองเลื่องลือเดช
ปากประตูพระพารา
 - ๐ ถึงพลันพระพันปี
จักเข้าสู่ปรางค์ชัย
 - ๐ คิดแล้วมิได้ช้า
หยุดอยู่นอกธานี
 - ๐ เข้าห้องทิศหัส
มัทรีเปลื้องโกโลย
 - ๐ วิหัดเช็ดเพื่อ^๒ไคล
นวลระหงทรงด้ามริ
 - ๐ จะนั่งอยู่ไม่รู้เหตุ
มิได้จะแจ้งจา
 - ๐ อหนึ่งมรคาจร
มิรู้ว้าไกลไกล
 - ๐ คิดพลางนางกลับหลัง
นอกห้องที่เฝ้ายาย
 - ๐ กล่าวถึงชาวพารา
ต่างคนต่างเข้าไป
 - ๐ ลางบางกราบทูลสาร
ต้นปลายอันร้ายดี
 - ๐ แต่ก่อนแม่หัวเจ้า
ราชยานอัน[ฝอง]ไธ
 - ๐ ลางครั้งทรงวอทอง
พัชนีวิโบกตาม
 - ๐ ครั้นนี้หรือมีเหตุ
บาทามาช้านวม
- ในช่วงเขตเจ้าโลกา
มีศาลาอยู่อาศัย
ทรงด้ามริในพระทัย
อึ่งคะนึงไปทั่วธานี
[ชวน]กัลยาบเหสี
แล้วภูมิขึ้นศาไล
สี่กษัตริย์สำราญใจ
เช็ดบาทให้พระสามี
ให้ท้าวไทเย็นกาย
ตรึงรักไว้ในปัญญา
ชาวเมืองเจตราชมา
(ว่าท้าวมาถึงบุรี)
ไปสิงขรศิริใหญ่
มิมีใครจะบอกให้
ออกมานั่งฟังสบาย
หวังจะให้ปรากฏไป
เดินไปมาเห็นอรทัย
กราบบาทให้ปราศรัยศรี
แม่แจ้งจาตามเหตุมี
มาถึงนี้ด้วย[เหตุ]ใด
เคยเสด็จเต้าด้วยรถชัย
แสนสนมในแห่ล้อมมา
มานปิดป้องอรองค์งาม
ดูเงงามตามกระบวน
แม่ประเวศมาแต่สวน
กันดารมาจากเมืองไกล

^๑ ช่าง(โบ)=บริเวณ

^๒ เหื่อ(ถิ่น)=เหงื่อ

- ๐ ขึ้นเฝ้าพระภูบาล
เกทพาลประการใด
 - ๐ อนึ่งพระสมภาร
โรคภัยได้พาธา
 - ๐ อนึ่งชาวธานี
มั่งคั่งยังสบาย
 - ๐ อนึ่งพระยาसार
ภานุมาศราชรถขึ้น
 - ๐ บัดนี้เป็นกลใด
จึงคลาดด้วยบาทหงส์
 - ๐ องค์เดียวเปลี่ยวอนาถ
ปล้นทรัพย์จับทหาร
 - ๐ เหตุภัยสิ่งใดเล่า
โปรดเกศเล่าเหตุเรื่อง
 - ๐ ปางนั้นหน่อชาติโย
ทูลคิดถึงบิดา
 - ๐ กษัตริย์ตรัสตอบไป
บิตูเรศทั้งชนนี้
 - ๐ ทุกข์โศกโรคร้าย
ราษฎรทั่วทั้งหลาย
 - ๐ แต่เราผู้เดียวนี้
ด้วยเจ้าพระยาसार
 - ๐ (.....ข้ารู้ด.....)
แห่งเราผู้ยิ่งยง
 - ๐ สืบค้นประดับแก้ว
นิลประดับทับทิมซ้อน
 - ๐ รัตคนนากปนทอง
พาช่องทองสุวรรณ
- นมัสการกราบทูลให้
จึงท้าวให้เสด็จมา
สององค์ท้าวยังสุขา
พระวงศายังสบาย
ยังสุขีฝ่ายเหนือได้
ฟ้าฝนให้ได้กระบิล
คู่สมภารเจ้าธรณี
ดาวมูนี้สำหรับองค์
พระภูวไนยโยมิทรง
มาในพงดงกันดาร
หรือ[อริ]ราชมารุกราน
จึงภูบาลจากบ้านเมือง
จึงให้ท้าวได้คาเคื่อง
สิ่งใดเคื่องได้แจ้งจา
ฟังวัจโนแห่งพระยา
พระชนมาทั้งสองศรี
ดูหราให้ถิบัติ
ทั้งสองศรีท่านสบาย
สิ่งใดได้หาไม่มี
ฝ่ายเหนือได้ยังสำราญ
กับมัทรีมีเหตุการณ์
เคยชำนาญการณรงค์
มีไชโยล้ำสำหรับองค์
ครบเครื่องทรงองค์บุญชร
ลวดลายแพรวงามบวร
ดูบวรดูจกแล้ง[สรวรรค์]
ขวัญเผื่อกรองศรีบิลภันท์
หน้าหลังนั้นดูฉั่นเจ็ด

๐ พุ่ห้อยดูย้อยยาน	แก้วประพาฬแสงช่วงเข็ด
กำมไลใส่งามเจ็ด	ทองบรรเจิดเลิศเลา
๐ กนกปกปุ่นลาด	ประดับราชกฤษณา
หมอลความญอันหาญกล้า	ทั้งหลังหน้าพระยาสาร
๐ บัดนี้เรารั้งใจ	ให้ศขไกรไปเป็นทาน
แก่พรหมณพฤตมาจารย์	จึงกรมการมาแค้นเคือง
๐ ยุยงกรุงธิเบศ	ให้นิรเทศเราจากเมือง
ทั้งหลายได้ปลดเปลื้อง	แนะนำเรื่องให้เราไป
๐ สู่สถานสิงขเรศ	ที่ช่วงเขตพนาลัย
เขาวงตองทิศใด	ใกล้หรือไกลท่าน[แจ้ง]จา
๐ ปางนั้นเจ้าธานี	พึงภูมิแจ้งอนุสา
ต่างองค์ทรงวิจักษ์	ด้วยเจ้าฟ้าจากสถาน
๐ ต่างต่างพลางทูลท้าว	ว่าพระเจ้ามีสมภาร
ประเทศถึงสถาน	ข้าสมภารกราบบทศรี
๐ เป็นภพแก่ข้าเฒ่า	เชิญปิ่นเกล้าครองธานี
จะได้เป็น[สุข]ศรี	ข้าธานีพึงสมภาร
๐ เป็นใหญ่ในเจตรา	เมืองแห่งข้าอันไพศาล
ม้ารถขบถ	แสนสังคร[ทหาร]ชันท์
๐ อเนกเอกโคคา	จักพรรณนามากอนันต์
ขอถวายแก่ทรงธรรม	ทั่วข้าชันท์อันมไห
๐ หกหมื่นแต่พระยา	ขอเป็นข้าฝ่าบาทไท
เกียรติยศปรากฏไกล	ทั่วภพไตรในสากล
๐ พลไพร่ได้สุขา	ด้วยเจ้าฟ้าครองไพชยนต์
ข้าท้าวหกหมื่นตน	พึงกุศลจนวันตาย
๐ ปางนั้นหน่อขัตติยา	พึงวาจาพระยานาย
ยกเมืองเอามาถวาย	พร้อมทุกนายสบายใจ
๐ พระองค์ตรัสชงคา	ตอบพระยาไปด้วยไฉ
ท่านถวายกรุงราชัย	เราขอบใจท่านนักหนา

◦ แต่เราถวายเป็นเกล้า
 ข้าไม่เจตนา
 ◦ ด้วยเรามีเหตุ
 บิดาทำตามไพร่
 ◦ ท่านจะให้ครองกรุงไกร
 (.....ข้ารู้ดี.....)
 ◦ จะว่าเจ้านคร
 เราขับจากไกลสวรรค
 ◦ ทั้งหลายจะพลอยอาย
 แต่ไพร่ไม่ดูดี
 ◦ ฝ่ายว่าท้าวเจตราช
 พระ(องค์ทรง)กันธนู
 ◦ ตูข้ากกเหมือนพระยา
 ไปยังกรุงสี่พิ
 ◦ หกเหมือนจะขึ้นเฝ้า
 นุสการทั้งปวง
 ◦ ด้วยไม่มีใครทูลทัด
 มีผู้ทูลให้เห็น
 ◦ อนึ่งท้าวเป็นใหญ่
 ฎีกาแสนแน่นพารา
 ◦ ดีร้ายโปรดให้ไป
 เห็นจะได้คืนนคร
 ◦ ครั้นท้าวจะโปรดให้
 จัดเหล่าพลโยธา
 ◦ จักได้ครองสมบัติ
 ข้าคิดเห็นดังนี้
 คั้นให้ท้าวแต่ก่อนมา
 จะตั้งหน้าสู่ป่าไพร่
 ได้นิรเทศให้จากไกล
 ชาวเวียงชัยไม่ไยดี
 เลื่องลือไปถึงธานี
 ชาวบุรีจะเยาะหยัน
 ยังคบหาคนอธรรม
 ยังสำคัญยอว่าดี
 เพราะวานายเป็นราศี
 ท่านทั้งนี้ยังคบหา
 ฟังพระบาททูลตอบมา
 งดอยู่ทำในธานี
 พร้อมเสนาลาบทศรี
 ไชยเชษฐาครหลวง
 ขอโทษท้าวเจ้ากระทรวง
 เจ้ากระทรวงจะลวงเห็น
 ให้กลุ่มกักแน่นกาเยน
 จำเป็นท้าวกันธนู
 ไม่มีใครต่างหูดา
 ไม่[ต่อลาพระ]ฎีกา
 ขอโทษภัยพระบิดร
 เป็นแน่นอนเหมือนสัญญา
 เหล่าข้านายหกเหมือนตรา
 จงเจ้าฟ้าคืนธานี
 บุรีรัตนเลิศธานี
 ให้ควรที่ขออภัย